

ΣΤΑΥΡΟΥ ΑΛ. ΒΟΥΤΥΡΑ

**ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΠΑΡΑ ΤΗ ΠΑΝΤΕΙΩ ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΕΛΙΑ
ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΥ**

(Σελίδες 357 – 388)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΥ

Ὁ ἐργατικὸς συνδικαλισμὸς διέρχεται διεθνῶς κρίσιν. Κρίσιν ἡγεσίας, κατὰ πρῶτον λόγον, διάστασιν μεταξύ αὐτῆς καὶ τῆς μάζης τῶν μισθωτῶν, ἀπάθειαν καὶ ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης μεταξύ τῶν τελευταίων καὶ τῆς ἡγεσίας. Παρὰ ταῦτα, ὁ συνδικαλισμὸς δὲν παύει — τυπικῶς, τοῦλάχιστον — νὰ θεωρῆται ὁ ἐκπρόσωπος τῆς ἐργατικῆς μάζης, νὰ ἐνεργῇ ἐπ' ὀνόματί της καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς αὐτὴν μίαν ὀρισμένην συμπεριφορὰν. Ὡς πρὸς τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν πραγματικότητά. Πραγματικότητά, ὅμως, ἡ ὁποία περιβάλλεται ἀπὸ πολλὰ καὶ πολύπλοκα προβλήματα, συνδεόμενα πρὸς τὴν νέαν μορφήν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἡ σύγχρονος κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῆς συνθέσεως τοῦ κόσμου τῆς ἐργασίας καὶ τῆς συμπεριφορᾶς του¹. Ἐξ ἄλλου, τὸ δικαίωμα τοῦ συνδικαλιζέσθαι καὶ τὸ πέραξ αὐτοῦ ἀναπτυσσόμενον συνδικαλιστικὸν δίκαιον, ὡς ἀνήκον εἰς τὸ κοινωνικὸν δίκαιον, ἀποτελεῖ ἄμεσον συνάρτησιν τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐξελίξεων. Ἐφ' ὅσον δὲ μεταβάλλεται ἡ κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ, τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα πρέπει καὶ αὐτὸ νὰ μεταβάλλῃ τὴν δομὴν καὶ τοὺς σκοποὺς του, ἐν ὄψει τῶν νέων ἐξελίξεων.

Τὴν σύγχρονον κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν χαρακτηρίζουν κυρίως :

α) ἡ αὐξοῦσα τεχνικὴ πρόοδος καὶ ὁ αὐτοματισμὸς εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν διοίκησιν

β) ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, ἡ οἰκονομία τῶν μεγάλων μεγεθῶν καὶ ἡ ὀλιγοπωλιακὴ δομὴ τῆς οἰκονομίας

1. Ὅρθαι αἱ ἐπὶ τοῦ θέματος θέσεις τοῦ D. Germidis: *Stratégie syndicale et inflation dans les sociétés modernes*, 1969, σελ. 17. Ὅρα καὶ τὴν πραγματείαν μου : Ἡ Νέα Ἐργατικὴ Τάξις, 1971, σελ. 37 ἐπ. Ὁ J. D. Reynaud, ὅμως, (*La nouvelle classe ouvrière, la technologie et l'histoire*, εἰς τὴν *Revue Fr. de Science Polit.*, Juin 1972, σελ. 542) λέγει ὅτι οἱ μετασχηματισμοὶ τῆς θέσεως τῆς ἐργασίας δὲν ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς στάσεως καὶ τῆς διαγωγῆς τῶν μισθωτῶν παρὰ εἰς μακρὰν προοπτικὴν. Ἐπιδρῶν συγχρότερον μέσῳ τῶν ὀργανώσεών των, τῶν ὁποίων αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ ρόλος.

γ) ἡ παρέμβασις τοῦ κράτους καὶ ἡ ἐπέκτασις τοῦ ἐθνικοποιημένου τομέως

δ) ὁ μετασχηματισμὸς τοῦ κόσμου τῆς ἐργασίας

ε) ἡ «μορφωτικὴ ἐκρηξις», ἡ ἐπανάστασις τῆς γνώσεως καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀνάγκη μιᾶς διαρκῶς ἀνανεουμένης ἐκπαιδεύσεως

στ) ἡ ἰσχυροποίησις τῶν μέσων δημοσιότητος καὶ ἐπικοινωνίας¹

ζ) ἡ ἀπάθεια τῶν μαζῶν καὶ ἡ σύγχρονος ἀμφισβήτησις.

Ὀρισμένοι στοχασταί, ὅπως ὁ R. Aron², διευκρινίζοντες ὅτι ἡ μεγάλη βιομηχανία καὶ ὄχι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἀτμοῦ κατέστη ἡ κυριαρχοῦσα μορφή, ἥτις μετέβαλε τὴν κοινωνίαν εἰς βιομηχανικὴν³ καὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ J. Lecaillon⁴, τονίζοντες ὅτι ἡ βιομηχανικὴ κοινωνία τῶν πρώτων μεταπολεμικῶν χρόνων δὲν εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν σημερινήν, ὅπου κυριαρχοῦν τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἀνεφέραμεν, δὲν πράττουν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ τονίζουν τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν τριῶν βιομηχανικῶν ἐπαναστάσεων⁵. Τοῦτο ὤθησεν εἰς τὴν θεώρησιν ὡς στατικῶν τῶν ὄρων «βιομηχανική» ἢ «τεχνική» κοινωνία.

Μελετῶν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κοινωνικοῦ χαρακτήρος τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τοῦ Μεσαίωνα καὶ ἐντεῦθεν, ὁ Dav. Riesman (*La foule solitaire, Anatomie de la société moderne*, 1964), διακρίνει δύο οὐσιώδεις ἐπαναστάσεις: Τὴν τῆς Ἀναγεννήσεως, ἥτις καὶ θέτει τέλος εἰς τὴν παλαιὰν κοινωνικὴν παράδοσιν, τὴν βασιζομένην ἐπὶ τῆς πατριᾶς. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὁμοῦ τοῦ 20οῦ αἰῶνος, αὕτη σβῆνει ἐνώπιον μιᾶς ἄλλης ἐπαναστάσεως, ὅπου κυριαρχεῖ ὁ μῦθος τῆς καταναλώσεως. Εἰς κάθε περίοδον ἀναλογεῖ καὶ εἰς τύπος ἀνθρώπου... Ὁ δὲ A. Biron⁶, εἰς τὰς διαπιστώσεις του ἐπὶ τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ βιομηχανισμοῦ μέχρι σήμερον, διακρίνει: α) τὴν φάσιν ἐνσωματώσεως τοῦ ἐργαλείου εἰς τὴν μηχανὴν β) τὴν τῆς κατατετμημένης ἐργασίας καὶ τοῦ εἰ-

1. Κατὰ τὸν Alain Biron (εἰς E.-H. Lacombe: *Les changements de la société franç.* (Ed. ouv. 1971), σελ. 226, παρατηρεῖται μιὰ γεωμετρικὴ αὔξησις ὀρισμένων φαινομένων, ὅπως ὁ πληθυσμὸς, ἡ ἐνέργεια, ἡ ταχύτης, τὰ τεχνικὰ μέσα καὶ αἱ πληροφορίες.

2. *Dix-huit leçons sur la société industrielle*, σελ. 97 ἐπ.

3. Ἡ τὸν πολιτισμὸν εἰς βιομηχανικόν. Ὅρα A. Touraine: *Sociologie de l' action*, 1965, σελ. 249 ἐπ.

4. *Economie et politique sociales*, σελ. 99 ἐπ.

5. Ὅρα διακρίσεις καὶ διαπιστώσεις ἐπὶ τῶν βιομηχανικῶν ἐπαναστάσεων εἰς τὴν πραγματείαν μου «Ἡ νέα ἐργατικὴ τάξις», 1971, σελίδες 9-10, 19-22 καὶ 83-85.

6. Ἐνθ' ἀνωτέρω.

δικευμένου έργατου, ή μάλλον τής ειδικευμένης μηχανής και γ) την ανασύστασιν τών κατατετημημένων έργασιών δια τής αυτοματοποιήσεως.

«Τι είδους κοινωνίαν προσπαθοῦμεν, πράγματι, να οικοδομήσωμεν;», ἐρωτᾷ ὁ Claude Julien ¹. «Μίαν ὅπου ὅλοι οἱ νέοι τῶν 18 ἐτῶν θά ἔχουν σπόρ αυτοκίνητον, ή ὅπου εἰς κάθε σπίτι κάθε δωμάτιον θά ἔχη ἐνσωματωμένην τηλεόρασιν;... Εἴμεθα ἤδη εἰς ἓν στάδιον τής ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου ή παιδεία, ἀντι να περιορίζηται εἰς ὠρισμένους προνομιούχους εἰς τήν κορυφήν τής κοινωνικῆς κλίμακος και ή βάσις τής μεγάλης μάζης να μένη πτωχή, καθίσταται προσιτή εἰς τήν μᾶζαν ταύτην... Τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα εἶναι σημαντικὸν μόνον ἐν ᾧ μέτρῳ διευκολύνει τήν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν αὐτῶν εἰς μακρὰν προοπτικὴν».

Σήμερον, εἰς τήν κοινωνίαν μας, ή ἐπιτυχία εἶναι οὐσιωδῶς συνδεδεμένη μετὴν ἀπόκτησιν ὑλικῶν πλοῦτου, εἶπεν ὁ ἀμερικανὸς συνδικαλιστῆς ἡγέτης Walter Reuther ². 'Ἄλλ' εἰς τὸ εἶδος τής κοινωνίας, τήν ὁποίαν ἀτενίζει οὗτος θά παραχθῆ μία ἀνατροπὴ τῶν ἀξιών. Αἱ πολυτελεῖς δαπάναι δὲν εἶναι δυνατὸν να ἀποτελοῦν τὸ ἐξωτερικὸν δεῖγμα τής ἐπιτυχίας, παρὰ ὅταν αὗται δὲν εὐρίσκονται εἰς τήν διάθεσιν ὄλων. "Ὅταν ὁ καθεὶς θά κατέχη ὅλα ὅσα ἔχει ἀνάγκην, ή ἀξία τοῦ να διαθέτη τις τρία αυτοκίνητα θά τείνη να ἐκλείψῃ. Εἰς τήν θέσιν τῆς θά ἐγκαθιδρυθοῦν νέαι ἀξίαι, πλέον θεμελιωμένοι. Καὶ ὁ Phil. Bernoux γράφει χαρακτηριστικῶς³ ὅτι ή σύγχρονος κοινωνία ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τήν κοινωνίαν τοῦ 19ου αἰῶνος ὅλα τὰ χαρακτηριστικά τῆς, χωρὶς ὅμως να ἔχη ἐνσωματώσῃ τὰς γενομένας μεταβολάς. Δὲν ἐνσωμάτωσεν οὔτε τήν ἀνοδὸν τής ἐργατικῆς τάξεως. Τὰ μόνα ἀναγνωρισθέντα δικαιώματα εἶναι ή συνδικαλιστικὴ ἐλευθερία και τὸ συνδικαλιστικὸν τμῆμα τής ἐπιχειρήσεως. Εἶναι ὀλίγα δι' ἓναν αἰῶνα⁴ ...

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΥ

'Ἀλλὰ δὲν θά τελειώσωμεν ποτέ, σκιαγραφοῦντες τὰς μεταβολὰς τής συγχρόνου κοινωνίας και ταυτοχρόνως θά ἐκφύγωμεν τοῦ κυρίου θέματός μας.

1. Le nouveau Nouveau Monde (L' Elite au pouvoir - Les Syndicats ouvriers), 1960, VI, 183.

2. C. Julien, ἐνθ' ἀνωτέρω.

3. Εἰς E.-H. Lacombe : Les changements de la société française, σελ. 15 ἐπ.

4. « Ἡ, τέλος », καταλήγει ὁ συγγραφεὺς, ἐξετάζων τὰ δυνατὰ δεδομένα, « ή σύγχρονος κοινωνία τής μαζικῆς παραγωγῆς και τής καταναλώσεως, συρομένη μόνον ἀπὸ τήν δύναμιν τής λογικῆς τῆς, εἶναι ἀνίκανος να δώσῃ εἰς ἑαυτὴν ἀληθεῖς σκοπούς, ἄλλους ἀπὸ τήν ἐπιβίωσιν τῆς ».

Εἶπομεν ὅτι ὁ σύγχρονος συνδικαλισμὸς ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ πρόβλημα τῆς διαστάσεως μεταξύ τῆς συνδικαλιστικῆς ἡγεσίας καὶ τῆς μάζης τῶν μισθωτῶν. Πράγματι, τὸ πρόβλημα τῆς καλουμένης συνδικαλιστικῆς δημοκρατίας εἶναι βασικὸν διὰ τὸ ἐργατικὸν κίνημα τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι ἡ ὅλον ἐυρυνόμενη ἀπόστασις μεταξύ τῶν ἡγετῶν καὶ τῆς μάζης, τῶν συνδικαλιστικῶν στελεχῶν καὶ τῶν ἐργατῶν «βάσεως». Μεταξὺ τῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν τῶν πρώτων καὶ τῆς αὐθορμήτου δράσεως τῶν μαζῶν¹. Τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητος τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος προβάλλει ἐπιτακτικόν².

Ἡ ζωὴ τοῦ ἐργάτου ὁδηγεῖται εἰς τὴν σύγχρονον βιομηχανικὴν κοινωνίαν εἰς τὸν διαχωρισμὸν τῶν ὄρων τῆς εἰς δύο σαφῶς διακρινόμενα μέρη : Τὸ ἐν κυλῆ εἰς τοὺς χώρους ἐργασίας, περιλαμβάνον τὰς κοινωνικὰς σχέσεις τὰς καθοριζομένας βασικῶς ἀπὸ τοὺς ὄρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐκτελεῖ τὴν ἐργασίαν του. Τὸ ἕτερον, ἀντιθέτως, ἀποτελεῖ τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν τοῦ ἐργάτου, εἰς ἓνα κόσμον, ὅπου ἡ μορφή τῆς ἐργασίας του δὲν παίζει ρόλον³. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι δύσκολον, λέγει ὁ Widick⁴, νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἐργάτης ἔχει προλεταριακὴν νοτροπίαν κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας του καὶ ἀστικὴν κατὰ τὰς ὑπολοίπους, τὸ πρᾶγμα θὰ πρέπη νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὸ νὰ σκεφθῶμεν μήπως ὑποτιμῶμεν τὸν ψυχολογικὸν παράγοντα. Μήπως, δηλονότι, τὸν ἐργάτην ἐνδιαφέρει μᾶλλον τὸ θέμα τῶν ὄρων ἐργασίας, παρὰ τὸ ζήτημα τῶν μισθῶν. Ἐὰν τὸ πρόβλημα τοῦτο, λέγει ὁ Widick, δὲν τὸ συνέλαβεν ἀκόμη ἡ συνδικαλιστικὴ ἡγεσία, τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον αὕτη κατέστη ξένη πρὸς τὸν τρόπον ζωῆς καὶ τὴν σκέψιν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ὑποτίθεται ὅτι ἐκπροσωπεῖ.

Οὕτως ἡ ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴ τῆς συνδικαλιστικῆς δημοκρατίας κινδυνεύει νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν διευθυνόντων τὰ συνδικᾶτα καὶ

1. Goetz-Girey : Problèmes des Syndicalismes, εἰς Droit Social, 1965, σελ. 30, Vailland : La pratique de la démocratie dans le syndicalisme ouvrier, εἰς Rev. Act. pop., 1959, σελ. 552, Erbes-Seguin : La démocratie syndicale : Vrai ou faux problème? εἰς Soc. du trav., 1964, σελ. 419.

2. P. le Brun : Questions actuelles du Syndicalisme, 1965, σελ. 101 ἐπ. Μεταξὺ τῶν συμπερασμάτων, τὰ ὁποῖα συνήγαγον οἱ D. Lahalle καὶ N. Lowit - Fratellini ἀπὸ μίαν ἔρευναν εἰς ὑφαντουργικὰς βιομηχανίας, περιλαμβάνεται καὶ ἡ καθαρὰ πλέον ἀπόστασις, ἡ ὁποία χωρίζει τοὺς συνδικαλιστὰς ἀπὸ τὴν μᾶζαν τῶν ἐργατῶν : C.N.R.S., Centre d' études sociologiques. Cahiers d' études de l' Automation et des sociétés industrielles, Division du travail, classe ouvrière et syndicalisme, 1962, σελ. 173 ἐπ. σελ. 231.

3. Ἡ νέα Ἐργατικὴ Τάξις, σελ. 37-38.

4. Le Syndicalisme en péril, La leçon américaine, 1966, σελ. 55-56.

νά παραχωρήση τὴν θέσιν τῆς εἰς ἓν αὐταρχικὸν καθεστῶς εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῆς μάζης τῶν μισθωτῶν καὶ τῶν ἡγετῶν τῶν συνδικάτων¹.

Δὲν εἶναι, ὅμως, βέβαια, μόνον τὸ πρόβλημα τῆς συνδικαλιστικῆς δημοκρατίας, τὸ ὅποιον θέτει ἡ ἐποχὴ μας εἰς τὸ ἐργατικὸν κίνημα. Πλεῖστα ζητήματα καὶ ἐρωτηματικά τίθενται ἐνώπιόν του. Εἶναι δὲ ταῦτα :

— Πολλαπλοῦς συνδικαλισμὸς (συνδικαλιστικὸς πλουραλισμὸς) ἢ ἐνοποιημένος συνδικαλισμὸς;

— Ἰδεολογικὸς ἢ ρεαλιστικὸς, καιροσκοπικὸς, συνδικαλισμὸς;

— Ἐνσωμάτωσις τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος εἰς τὴν κοινωνίαν, ἔνταξις του εἰς τοὺς κρατικούς θεσμοὺς ἢ ὄχι; Ἀνεξαρτησία ἔναντι τοῦ κράτους, ἔναντι τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ἔναντι τῶν ἄλλων τάξεων, τέλος, ἢ σύνδεσις μὲ τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν; Θὰ ἐμμείνῃ ὁ συνδικαλισμὸς εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν ἢ θὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν συμμετοχὴν;

— Διατήρησις τῶν κλασσικῶν μορφῶν τοῦ συνδικαλισμοῦ τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τοῦ τοπικοῦ συνδικαλισμοῦ ἢ προώθησις του πρὸς τὸν συνδικαλισμὸν τῆς ἐπιχειρήσεως;

— Ἀπλῆ ἐκπροσώπησις τῶν ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων, δυναμικὸς χαρακτήρ καὶ ἐλευθερία προσχωρήσεως ἢ συμμετοχῆ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐπαγγέλματος;

— Τὸ πρόβλημα τῆς φύσεως τῶν διεκδικήσεων : Διεκδικήσεις αὐξήσεων, ἔστω καὶ μέχρι πληθωρισμοῦ ἢ συνεργασία πρὸς συγκράτησιν τῶν αὐξήσεων; Ὁ συνδικαλισμὸς θὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τῆς διεκδικήσεως τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν συνειδητοποίησιν τῶν γενικῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν προβλημάτων;

— Ποία θὰ εἶναι ἡ στάσις τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος ἔναντι τῶν μεγάλων ἐνοτήτων τῆς ἐποχῆς μας; Ἐναντι τῶν πολιτικῶν ὑπερεθνικῶν ἐνοτήτων, ὅπως ἡ Ἐνωσις τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ ἔναντι τῶν οἰκονομικῶν ὑπερεθνικῶν ἐνοτήτων, ὅπως αἱ πολυεθνικαὶ ἐπιχειρήσεις;

— Τέλος, τὸ θέμα τοῦ σχηματισμοῦ τῶν συνδικαλιστικῶν στελεχῶν, τὸ πρόβλημα τῶν πληροφοριῶν καὶ τὸ πελώριον θέμα τῆς ἀπεργίας-καὶ μάλιστὰ τῆς ἀπεργίας ἐρήμην τοῦ συνδικάτου τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ πολλάκις παρὰ τὴν θέλησίν του, ὅπως παρατηρεῖται προσφάτως- ἀποτελοῦν τὰ ζέοντα προβλήματα τοῦ συνδικαλισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας², τὰ ὅποια καλοῦνται

1. M. Crozier : Sociologie du syndicalisme, εἰς *Traité de sociologie du travail*, 2, σελ. 170 ἐπ.

2. Εἰς τὴν ἀνά χεῖρας μελέτην γίνεται ἐναλλάξ χρῆσις τῶν ὄρων «συνδικαλισμὸς» καὶ «συνδικαλιστικὸν» ἢ «ἐργατικὸν» «κίνημα». Δὲν νομίζομεν ὅτι εἶναι ἐπιτυχῆς, οὔτε καὶ εὖρεν ἀπήχησιν, ὁ χαρακτηρισμὸς ὡς «ἐργατικοῦ κινήματος» τοῦ μαχητικοῦ συνδι-

αί διαδικασίαι τοῦ κοινωνικοῦ δικαίου καὶ τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς νὰ ἀντιμετωπίσουν.

Ἡ ὑπαρξὶς πλειόνων τῆς μιᾶς κεντρικῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων, ὁ καλούμενος συνδικαλιστικὸς πλουραλισμὸς, ἔχει τὸ μειονέκτημα τῆς κατασπάσεως τῶν δυνάμεων τοῦ κινήματος. Παραδείγματα τούτου ἀποτελοῦν ὁ γαλλικὸς καὶ ὁ ἰταλικὸς συνδικαλισμὸς.

Ὁ ἐνοποιημένος, ἀντιθέτως, συνδικαλισμὸς, ὡς εἶναι ὁ ἀγγλικὸς, ὁ ἀμερικανικὸς καὶ ὁ γερμανικὸς συνδικαλισμὸς, ἔχει τὸ μειονέκτημα τῆς γραφειοκρατικῆς ὀργανώσεως καὶ τοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Ἡ διαφοροποίησις ὀδηγεῖ συνήθως καὶ εἰς ἰδεολογικὴν τοιαύτην, ἐνῶ ὁ ἐνοποιημένος συνδικαλισμὸς ἀσκειῖ συνήθως ρεαλιστικὴν πολιτικὴν.

Πράγματι, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος αἱ σχέσεις του μὲ τὰ πολιτικὰ κόμματα ἦσαν ἀνέκαθεν δύσκολοι. Διὰ τὸν Μάρξ, τὸ κράτος, ἡ κυβέρνησις καὶ τὰ κόμματα δὲν ἦσαν παρὰ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς κρατούσης τάξεως. Ὁ δὲ Λένιν ἔβλεπε τὰ συνδικᾶτα ὡς τοὺς ἀναγκαίους ἱμάντας, οἱ ὁποῖοι μεταφέρουν τὴν κίνησιν τῶν ἰδεῶν εἰς τὰς μάζας. Ὁ J. Jaures, τέλος, βλέπων καθαρώτερον τὰ πράγματα, διεκήρυττεν ὅτι τὸ κράτος ὀδηγεῖται πρὸς διαιτητικὸν ρόλον μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν¹

Ἡ φιλελευθέρᾳ περὶ συνδικαλισμοῦ ἀντίληψις ἐδίδασκε τὴν αὐτονομίαν του : ἀνεξαρτησίαν ἔναντι τοῦ κράτους, ἔναντι τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ἔναντι τῶν ἄλλων τάξεων. Ἀπλῆ ἐκπροσώπησις τῶν ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων, ἀκολουθουμένη ἀπὸ τὸν δυνητικὸν χαρακτήρα, τὴν ἐλευθερίαν προσχωρήσεως καὶ τὸ πολλαπλοῦν συνδικᾶτον².

Ἡ ἔνταξις, ἀντιθέτως, εἰς τοὺς κρατικούς θεσμούς συνδέεται μὲ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ πλέον ἀντιπροσωπευτικοῦ συνδικᾶτον³, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ

καλισμοῦ, τοῦ τοποθετουμένου κατὰ τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τοῦ κράτους. Ὅπως σχετικὴ εἶναι καὶ ἡ διάκρισις εἰς ἐλεύθερον συνδικαλισμὸν καὶ συνδικαλισμὸν πλαισιώσεως, ὡς τοιούτου νοουμένου τοῦ συνδεδεμένου μὲ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν κρατικὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν συνδικαλισμοῦ. Βλ. P. de Laubier : Esquisse d'une theorie du syndicalisme, εἰς τὴν «Sociologie du Travail» 4, 1968, σελ. 368 ἐπ., 383 ἐπ. Ὅρα, ὅμως καὶ R. Gombin : Mouvement syndical et theorie sociologique, εἰς Revue Fr. de science Politique, Juin 1972, σελ. 559.

1. Βλ. Les syndicats et la politique, εἰς τὴν Revue Politique et Parlementaire, Janv. 1972.

2. J.-M. Verdier : Syndicats, εἰς Camerlynck : Traité de droit du travail, σελ. 36 καὶ 111. Ὅπως, ἐν ἀπὸ τὰ παλαιότερα προβλήματα τοῦ συνδικαλισμοῦ εἶναι τὸ συνδεδεμένον πρὸς τὸ λεγόμενον σύστημα τοῦ open shop, τὸ σύστημα δηλ. ἐκεῖνο κατὰ τὸ ὁποῖον δύναται νὰ προσληθῇ τις εἰς ἐπιχειρήσιν, χωρὶς κατ' ἀνάγκην νὰ εἶναι ἢ νὰ καταστήθῃ συνδικαλισμένος, τὸ θέμα δηλονότι τοῦ ὑποχρεωτικοῦ συνδικᾶτον, τοῦ αὐτομάτου συνδικαλισμοῦ.

3. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Διεθνοῦς Ὁργανώσεως Ἐργασίας ἐτέθη τὸ θέμα τοῦ ἀντι-

αναγνωρίζεται ή σχεδόν αποκλειστική εκπροσώπησης. Τὰ συνδικάτα ὀδηγοῦνται ἀπὸ τὴν ἀμφισβήτησιν εἰς τὴν συμμετοχὴν. Τὸ συνδικάτον πρέπει νὰ μετάσχη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ νὰ ἐπιδιώξη τὰς μεταρρυθμίσεις ἐντὸς τῶν κρατικῶν θεσμῶν¹.

Ἡ λειτουργία τῆς καλουμένης κοινωνικῆς ἐνσωματώσεως, ἡ ἄγουσα ἀπὸ τὴν ἀμφισβήτησιν εἰς τὴν συμμετοχὴν, λαμβάνει, κατὰ τὸν J. M. Verdier², τρεῖς μορφάς : α) τῆς συμβουλευσεως τῶν συνδικάτων, β) τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὸν διακανονισμόν τῆς ἐργασίας, καὶ γ) τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν διοίκησιν ὀρισμένων θεσμῶν.

Ἐὰν ὅμως ὁ συνδικαλισμὸς ἀσχολεῖται μόνον μὲ τὰ γενικώτερα κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ προβλήματα, αἱ ὁδοὶ αἵτινες ἀνοίγονται ἐνώπιον του εἶναι : ἐπανάστασις ἢ ἔνταξις. Δὲν ὑφίστανται, νομίζομεν, περιθώρια διὰ μέσας λύσεις. Ὁ συνδικαλισμὸς ἢ θὰ ἰδεολογικοποιηθῇ, θὰ πολιτικοποιηθῇ, ἢ θὰ ἐνσωματωθῇ εἰς τοὺς κρατικούς θεσμούς. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευράν, ἡ ἀπασχόλησις του μόνον μὲ τὰ μικρὰ προβλήματα τῆς ἐργασίας, ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὀλίσθησιν εἰς ἓν εἶδος συντεχισμού. Ἴσως αὐτὸς νὰ εἶναι ὁ λόγος τοῦ φόβου τοῦ Λένιν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ συνδικαλισμοῦ. Ὁ Λένιν ἦταν πεπεισμένος ὅτι, ἂν τὸ ἐργατικὸν κίνημα ἀφεθῇ ἐλεύθερον, θὰ βυθισθῇ κατ' ἀνάγκην εἰς ἓν στενὸν συντεχνιακὸν πλαίσιον.

Τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα εἶναι στενὰ συνδεδεμένον μὲ τὸ οἰκονομικὸν σύστημα. Δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἐκτὸς αὐτοῦ. Οὔτε ἀνεξάρτητα ἀπὸ αὐτό. Ὁ μετασχηματισμὸς τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπὸ ἀπόλυτον μοναρχίαν εἰς συνταγματικὴν μοναρχίαν, εἶτα εἰς κοινοβουλευτικὴν δημοκρατίαν καί, πέραν τούτου, εἰς οἰκονομικὴν δημοκρατίαν αὐτὸ ἀποδεικνύει. Ἐκτὸς τούτου, εἶναι παρατηρημένον ὅτι ὁ συνδικαλισμὸς ἀναπτύσσεται εἰς ἀνθοῦντα καπιταλισμόν. Ὅταν ὁ τελευταῖος εὐρίσκεται εἰς κρίσιν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ ὁ συνδικαλισμὸς. Οὕτω κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ 1929-30 ἡ οἰκονομικὴ κάμψις παρέλυσεν τὸ τότε συνδικαλιστικὸν κίνημα. Αἱ ἀπεργαίαι, γράφει ὁ Lefranc³, καθίστανται δύσκολοι ὅταν ὑπάρχουν εἰς τὴν ἀγορὰν ἄεργοι ἔτοιμοι νὰ ἀποδεχοῦν μετρίους ὄρους ἐργασίας. Κατὰ τὴν μαρξιστικὴν ἐξ ἄλλου ἀντίληψιν, ἐνῶ ὑπὸ τὸ κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς ὁ τροχὸς κινεῖται

προσωπευτικοῦ συνδικάτου καὶ τὸ σύγχρονον δίκαιον ἐδημιούργησεν ἓνα συμβιβασμόν : διετήρησε μὲν τὴν πολλαπλότητα, ἀλλ' ἐπεφύλαξεν εἰς τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν συνδικάτον τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἐπαγγελματικῆς ὀργανώσεως : Rivero-Savatier, Droit du travail, 1966, σελ. 54.

1. Κατὰ τὸν G. Lefranc (Le Syndicalisme dans le monde, 1966, σελ. 131) οἱ ἐργασθέντες κατὰ τὸ παρελθὸν διὰ τὴν μονοπώλησιν τῆς ἐργατικῆς εκπροσωπήσεως, εἰργάστησαν διὰ νὰ καταστήσουν τὸν συνδικαλισμὸν θεσμόν τοῦ κράτους.

2. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 30.

3. G. Lefranc : Ὁ Συνδικαλισμὸς (QUE SAIS-JE?), σελ. 60.

ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, προκειμένου νὰ φέρουν τὰ συνδικᾶτα ἐνώπιον τῆς ἐξουσίας τὰ αἰτήματα τῶν ἐργατῶν, εἰς τὰ κομμουνιστικὰ καθεστῶτα ὁ τροχὸς κινεῖται κατ' ἀντίστροφον φοράν, ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἵνα φέρῃ εἰς τὰς μάζας συνθήματα τῆς ἐξουσίας.

Ὁ συνδικαλισμὸς δὲν εἶναι τι, τὸ ὁποῖον ἐπιδέχεται λύσιν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἀποτελεῖ πρόβλημα. Καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐπιζήση τοῦ κομμουνισμοῦ, ὅπως ἐπέζησε τοῦ φασισμού καὶ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν Frank Tannenbaum¹, εἶναι δευτερεύοντα φαινόμενα τῆς ἰδίας κοινωνικῆς ἀναταραχῆς, ἣτις ἐγέννησε τὸν συνδικαλισμόν. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ συνδικαλισμὸς δὲν εἶναι μεσσιανικὴ κίνησις. Ἀποτελεῖ δύναμιν καὶ ὄχι ἰδέαν, διαθέτει κινητικότητα καὶ ὄχι στατικότητα.

Τὸ ἐργατικὸν κίνημα δὲν ἀποτελεῖ ἄμεσον ἐπακόλουθον τῆς ἐπικρατήσεως τῆς μηχανῆς. Τὰ πρῶτα μόνιμα σωματεῖα τῶν ἐργαζομένων προηγούνται κατὰ ἡμισυ αἰῶνα τοῦ βιομηχανικοῦ συστήματος. Ὁ ἀποφασιστικὸς παράγων, κατὰ τὸν Lefranc, δὲν εἶναι ἡ τεχνικὴ μεταμόρφωσις, ἀλλ' ὁ διαχωρισμὸς μεταξύ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν μέσων παραγωγῆς. Ἡ ἀσπάθεια τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τῆς παραγωγῆς πηγάζει ἀπὸ τὴν σύγχυσιν τῶν δύο τάσεων : τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἐξουσίας. Ἡ πρώτη ρυθμίζει τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἡ δευτέρα ἐπὶ τῶν προσώπων. Ἡ δυσκολία τοῦ προβλήματος ἔγκειται εἰς τὰς στενὰς σχέσεις μεταξύ ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἐργατῶν. Ἡ ἀκριβὴς τοποθέτησις τῶν σχέσεων ἰδιοκτησίας καὶ ἐξουσίας καθορίζει καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἐκμεταλλεύσεως².

Αἱ πρῶται λοιπὸν ἐργατικαὶ ἐνώσεις δὲν ἦσαν ἀποτέλεσμα τῆς ἐξεγέρσεως τῶν μαζῶν κατὰ τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Ὁ ἐργατικὸς συνδικαλισμὸς δὲν ἐγεννήθη μὲ τὸ χρῆσμα τῆς πάλης τῶν τάξεων. Συνεπῶς ἡ διατήρησις του δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διατήρησιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως ὑπὸ τὴν παραδεδομένην τῆς μορφήν. Ὁ συνδικαλισμὸς θὰ ἐπιβιώσῃ ἀνεξαρτήτως τούτου.

Σήμερον, ἐποχὴν παρακμῆς τῶν ἰδεολογιῶν, εἶναι ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἀδεσμεύτως ὁ συνδικαλισμὸς. Τὸ ἐργατικὸν κίνημα, λέγει ὁ Frank Tannenbaum³, ὀφείλει τὴν ἀρχικὴν του ἀνάπτυξιν εἰς τὸ ὅτι δὲν χρεωστεῖ τὴν γένεσίν του εἰς ὀργανωμένον σχέδιον. Ἀπλῶς ἀνταπεκρίνετο εἰς μίαν ἀνάγκην. Καὶ ἴσως τὸ μυστικὸν τῆς ἀρχικῆς του ἐξαπλώσεως νὰ ἔγκειται εἰς τὴν ἔλλειψιν ἰδεολογίας.

1. Φιλοσοφία τῆς ἐργασίας, I, σελ. 7-8.

2. Sellier: Stratégie de la lutte sociale, σελ. 25 ἐπ.

3. Φιλοσοφία τῆς ἐργασίας, σελ. 63.

Τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα ἀποτελεῖ παράγοντα κοινωνικῆς ἀλλαγῆς. Ἡ κλασικὴ ἀντίληψις, ἡ ὁποία ἄλλοτε μὲν δὲν παρεδέχετο οὔτε τὴν ἀναγκαιότητα οὔτε τὴν χρησιμότητά του, σήμερον δὲ προσπαθεῖ νὰ τὸ ἐντάξῃ εἰς παρωχημένα πλαίσια, καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ, ἡ ὁποία τὸ ἀτενίζει μὲ τὰ ἰδικὰ της κριτήρια, ἐντάσσοι καὶ αὐτὴ τὸν συνδικαλισμὸν εἰς πεπερασμένα σχήματα, σφάλλουν. «Ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος, ἀνασκοπῶν τὰς περιπλοκάς τῶν τελευταίων δύο αἰώνων, γράφει ὁ Tannenbaum, θὰ παραξενυθῆ βλέπων ὅτι οἱ διανοούμενοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατανοήσουν τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ συνδικαλισμὸς, ὡς ἀναμορφωτικὴ τοῦ βιομηχανικοῦ μας κόσμου δύναμις»¹.

Ὁ συνδικαλισμὸς ἐπέζησεν ὄλων τῶν ἀνατροπῶν καὶ ὄλων τῶν στενοκάрдων ἀντιλήψεων, αἵτινες τὸν συνεπίεζον². Ὑπῆρξε τὸ φυσικὸν ὄργανον τῶν ἐργατῶν, ὅπως ἡ πόλις εἶναι τὸ κατάλληλον περιβάλλον διὰ τοὺς ἐμπόρους. Ὁ ἐργάτης εὐρέθη εἰς τὴν βιομηχανικὴν κοινωνίαν ἀπομεμονωμένος ἐντὸς τοῦ ἀνωύμου πλήθους. Διὰ τοῦτο ὁ συνδικαλισμὸς ὑπῆρξεν κατὰ τὸν Tannenbaum μία ἀπεμπόλησις τοῦ ἀτομισμοῦ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ ἐργατικὸν κίνημα ἀποτελεῖ, χωρὶς νὰ τὸ συνειδητοποιήσῃ, μίαν ἀνταρσίαν κατὰ τοῦ ἀτομισμοῦ τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας. Καὶ διὰ τοῦτο — προσθέτομεν — θὰ πρέπη νὰ καταπολεμηθῇ τὴν παρατηρουμένην σήμερον ἀποξένωσιν του καὶ νὰ συγκρατήσῃ τὰς ἐργατικὰς μάζας.

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Διεύπωσα καὶ ἄλλοτε τὴν γνώμην³ ὅτι ἡ ἄποψις τοῦ M. David⁴ ὅτι αἱ νέαι μορφαὶ τῆς βιομηχανικῆς μας κοινωνίας καταλήγουν εἰς τὴν προτροπὴν τῶν ἐργαζομένων ὅχι εἰς τὸ νὰ ἀμφισβητοῦν τὴν ἰδιοκτησίαν, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ πιέζουν τὴν ἐξουσίαν, ἔχει σχετικὴν ἀξίαν. Διότι ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων δὲν εἶναι παρὰ ἡ σύγχρονος μορφή τῆς ἀμφισβητήσεως τῆς ἰδιοκτησίας, ἥτις, ἀπλῶς, δὲν ἔχει πλέον τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν τῆς εἶχε δώσει πρὸ ἐνὸς αἰῶνος ὁ Proudhon. Ἀπὸ τῆς ἀμφισβητήσεως — μάχης, ὁ συνδικαλισμὸς βαίνει

1. Ἐνθ' ἀνωτέρω.

2. Προβλ. Fr. Tannenbaum, σελ. 75. « Ἡ συμφιλίωσις τῶν οἰκονομολόγων μὲ τὰς ἐργατικὰς οργανώσεις, γράφει, ὑπῆρξε βραδεία καὶ μᾶλλον ἀπρόθυμος». Νομίζομεν ὅτι τὸ αὐτὸ θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ καὶ διὰ τὴν στενοκάρδον νομικὴν ἐρμηγίαν.

3. Ἡ Νέα Ἐργατικὴ Τάξις, σελ. 122.

4. Les travailleurs et le sens de leur histoire, 1967, σελ. 78 ἐπ.

πρὸς τὴν ἀμφισβήτησιν — διάλογον καὶ τὴν συμμετοχὴν¹. Καὶ ὁ Selig Perlman² ἐθεώρει ἀληθῆ τὸν συνδικαλισμὸν τὸν ἀκολουθοῦντα σκοποὺς καθαρῶς οἰκονομικούς, τὴν προστασίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας καὶ τὴν συνεργασίαν μὲ τοὺς ἐργοδότες. Τὸν συνδικαλισμὸν τοῦτον ἀπεκάλεϊ ὀργανικόν. Πᾶς ἄλλος τύπος συνδικαλισμοῦ ἦτο, κατὰ τὸν S. Perlman, πλαστός.

Ὁ Arnold Rose³ διακρίνει τὰς ἐνώσεις προσώπων εἰς ἐκείνας τῶν ὁποίων οἱ σκοποὶ καὶ ἡ δραστηριότης ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἔκφρασιν ἢ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἰδίων τῶν συμφερόντων τῶν μελῶν των καὶ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι προτίθενται νὰ πραγματοποιήσουν μίαν ἀλλαγὴν εἰς τὸ περιβάλλον των, χάρις εἰς τὴν ἐπιρροήν των. Ἀποκαλεῖ δὲ τὰς πρώτας «ἐνώσεις ἐκφράσεως» καὶ τὰς δευτέρας «ἐνώσεις κοινωνικῆς ἐπιδράσεως».

Ἡ διάκρισις, κατὰ τὸν Albert Meister, ὁ ὁποῖος ὀρίζει⁴ τὸ σωματεῖον ὡς ἔνωσιν βασιζομένην ἐπὶ τῆς ἐθελοντικῆς προσελεύσεως καὶ τῶν κοινῶν γνώσεων ἢ τῆς κοινῆς δράσεως, πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ μὴ κερδοσκοπικοῦ, δὲν εἶναι πολὺ καθαρὰ. Συμφωνοῦμεν. Διότι, τοῦ θὰ τοποθετήσωμεν, ἀποδεχόμενοι τὸν διαχωρισμὸν τοῦ Rose, τὸν συνδικαλισμόν; Ἀναμφιβόλως ἀποτελεῖ κρᾶμα ἐνώσεως ἐκφράσεως καὶ κοινωνικῆς ἐπιδράσεως.

Ἡ τάσις πρὸς σωματειοποίησιν — ἅς μεταφράσωμεν οὕτω τὸν ὄρον «Associationnisme» — ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Meister⁵, ἀπάντησιν εἰς τοὺς ταχεῖς καὶ βιαίους μετασχηματισμοὺς τοῦ τεχνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ περιβάλλοντος.

Ὁ M. Crozier εἰς τὴν «κοινωνιολογίαν τοῦ συνδικαλισμοῦ»⁶ ὀρίζει τὸ ἐργατικὸν κίνημα ὡς τὴν ἀντίδρασιν μιᾶς ἰδιαίτερας κοινωνικῆς ὁμάδος εἰς τοὺς μετασχηματισμοὺς, τοὺς ὁποίους ἐπέφερον ἡ βιομηχανοποίησις. Ἀλλά, συνεχίζει, τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα εἶναι δυνατόν ἐπίσης νὰ θεωρηθῆ, ἀφ' ἑνὸς ὡς τύπος ὀργανώσεως ἐχούσης τὸν ρόλον τῆς εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν καὶ συγχρόνως τὴν δομὴν τῆς καὶ τοὺς ἰδίους τῆς νόμους καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς συντελεστής τῆς ἀλλαγῆς εἰς ὀλόκληρον τὴν

1. Bolle de Bal : Syndicalisme integré et syndicalisme encouragé, εἰς Rev. Soc., 1964, σελ. 333.

2. S. Perlman : A Theory of the Labor Movement, σελ. 276. Ὁ S. Perlman καὶ ἡ Σχολὴ τοῦ Wisconsin βλέπουν μίαν ἐνιαίαν ἐξέλιξιν τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος πρὸς τὴν ἐνσωμάτωσιν εἰς τὴν παγκόσμιον κοινωνίαν.

3. Theory and Method of Social Science, (The University of Minnesota Press), 1954, σελ. 52.

4. Vers une sociologie des associations, Edit. Econ. et Humanisme-Edit. ouvrières, 1972, σελ. 15.

5. Ἐνθ' ἄνωτέρω, σελ. 164.

6. Εἰς τὴν Traité de Sociologie du travail (Friedmann-Naville), 2, σελ. 170 ἐπ.

κοινωνίαν. Τὸ ἐργατικὸν κίνημα, κατὰ τὸν M. Crozier, ἐκτὸς τῆς ἐρεύνης τῆς γενέσεώς του, τῆς ἐρεύνης δηλονότι τῶν ἀναγκῶν εἰς τὰς ὁποίας ἀντιστοιχεῖ, τοῦ τρόπου καὶ τῶν λόγων τῆς ἀναπτύξεώς του, δύναται νὰ ἐξετασθῇ :

— Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς δομῆς του : Τί εἶδους ὀργάνωσις εἶναι τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα καὶ πῶς κατανέμονται οἱ ρόλοι τῶν ἐξουσιῶν.

— Ἀπὸ λειτουργικῆς σκοπιᾶς : Ποῖαι αἱ λειτουργίαι τοῦ κινήματος εἰς τὴν παγκόσμιον κοινωνίαν.

— Ἀπὸ ἰδεολογικῆς ἀπόψεως : Ποῖοι οἱ λόγοι τῶν ἰδεολογικῶν κινήτρων ἐντὸς τοῦ κινήματος.

— Τέλος ὁ συνδικαλισμὸς δυνατὸν νὰ ἐρευνηθῇ ὡς φορεὺς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς. Τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα δὲν εἶναι μόνον μία ἀντίδρασις εἰς δεδομένην κατάστασιν, ἐν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα τμήματα τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας· ἀποτελεῖ ἀκόμη διὰ τὴν κοινωνίαν εἰς τὸ σύνολόν της ἓνα πρωτότυπον συντελεστὴν τῶν μεταβολῶν¹.

Ὁ P. de Laubier ἐρμηνεύει τὸν συνδικαλιστικὸν δυναμισμὸν μὲ τὴν λειτουργικὴν θεώρησιν τοῦ συνδικαλισμοῦ, τὴν κοινωνικὴν του δηλαδὴ ἐνσωμάτωσιν, ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν ἰδεολογικὴν θεώρησιν τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, ἀφ' ἑτέρου². Ὁ διχασμὸς οὗτος ἀπτηχεῖ, νομίζομεν, μίαν ἀπὸ τὰς ἀντιφατικὰς πραγματικότητάς τῆς ἐποχῆς μας. Μίαν πραγματικότητα, διότι ὁ συνδικαλισμὸς, θεώμενος ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, ἔχει ἐκ πρώτης ὄψεως δύο πλευράς : Εἰς τὴν μίαν περιλαμβάνεται ἡ ἐνταξίς του εἰς τοὺς κρατικούς θεσμούς, ἡ λειτουργία του ὡς συνομιλητοῦ εἰς τὸν ὀργανωμένον διάλογον, ἡ νέα τάσις τοῦ συνδικαλισμοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ ταύτισις πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν μὲ ταυτόχρονον ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὰ παραδοσιακὰ συνδικατὰ τοῦ συνδικαλισμοῦ τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τοῦ τοπικοῦ τοιοῦτου, ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν ὑφίσταται ὁ παραδοσιακὸς συνδικαλισμὸς, ὑπὸ τὴν ἀδιάλλακτον μορφήν του, ἡ συνεχὴς διεκδίκησις. Ἡ ἐποχὴ μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν διαρκῶς αὐξανομένην διόγκωσιν τοῦ λειτουργικοῦ συνδικαλισμοῦ ἔναντι τῆς παλαιᾶς μορφῆς του καὶ ἀπὸ τὴν συνεχῆ ἀποἰδεολογικοποίησιν τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος³.

1. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ M. Crozier ἀναλογεῖ πρὸς τρία βασικὰ πρόβλήματα, τὰ ὁποῖα κυριαρχοῦν εἰς τὴν κοινωνιολογίαν : τῆς κοινωνικῆς δράσεως, τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς.

2. *Esquisse d' une théorie du Syndicalisme*, εἰς *Sociologie du travail*, 4, 1968, σελ. 362 ἑπ.

3. J. M. Albertini: *La crise des stratégies syndicales*, εἰς *Econ. et Humanisme*, 168, suppl., σελ. 3. Ἀφ' ἧς ὁ συνδικαλισμὸς, μετὰ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ σοβιετικοῦ καθε-

Ὁ Raymond Aron διακρίνει δύο βασικούς ρόλους διὰ τούς συνδικαλιστικούς ἀγωνιστάς: τούς τῆς πλαισιώσεως, ἀφ' ἐνός καὶ τῆς ἀμφισβητήσεως, ἀφ' ἑτέρου¹. Ἡ J. Frisch-Gauthier, ἐξ ἄλλου, εἰς τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα τρεῖς λειτουργίας: τὸν συνδικαλισμὸν τοῦ ἐλέγχου, τῆς πάλης καὶ τῆς ὀργανώσεως². Εἶναι, ὅντως, ζήτημα ἐὰν ὑφίσταται εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν ἀναγκαιότης ἐπιλογῆς μεταξὺ τοῦ πολιτικοποιημένου ἐπαναστατικοῦ συνδικαλισμοῦ καὶ τῆς λειτουργικῆς θεωρήσεως τούτου. Τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα ἀποτελεῖ πολὺπλοκον φαινόμενον καὶ ἴσως θὰ πρέπη νὰ ἀποφύγη τὴν ἐπίδρασιν τῶν τύπων. Ἄλλωστε, ὁ σύγχρονος συνδικαλισμὸς ἐμφανίζεται συχνὰ ταυτοχρόνως ὡς συντελεστής ἰσορροπίας καὶ ὡς παράγων ἀλλαγῆς³.

Ὁ P. de Laubier ἐκκινεῖ ἀπὸ τὴν γνωστὴν διάκρισιν τοῦ Tönnies μεταξὺ «κοινοτικοῦ» (Gemeinschaft) καὶ «ἐταιρικοῦ» (Gesellschaft) τύπου διὰ τὴν ἐφαρμογὴν των εἰς τὸν συνδικαλισμὸν. Ὁ συνδικαλισμὸς ἐδημιουργήθη ὡς κοινότης ἀναλογοῦσα εἰς ἀνάγκας ἀλληλεγγύης, ἀλλ' ἐμφανίζεται καὶ ὑπὸ τὴν ἐταιρικὴν του μορφήν, ὡς ἐνότης ὀρθολογιστικῶς συσταθεῖσα, ἐν ὅψει καθωρισμένου σκοποῦ, πρὸς καλλιτέρευσιν τῶν ὑλικῶν συνθηκῶν ζωῆς τῶν μελῶν του. Ὁ κοινοτικὸς τύπος ἀπευθύνεται κυρίως εἰς τὰ αἰσθητά, ὁ ἐταιρικὸς εἰς τὰ συμφέροντα. Καὶ κατὰ τὸν Durkheim ἡ διαδικασία διαφοροποιήσεως τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας καταστρέφει τὴν παραδοσιακὴν «μηχανικὴν» ἀλληλεγγύην καὶ ἐξελίσσεται πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἐνσωμάτωσιν καὶ τὴν «ὀργανικὴν» ἀλληλεγγύην⁴. Εἰς τὸν «ἐταιρικόν» τύπον ὁ συνδικαλισμὸς δὲν ἀναζητεῖ πλέον, ὅπως οἱ εἰς προλεταριακὴν κατάστασιν ἐργαζόμενοι, μίαν κοινότητα εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν των ὀργάνωσιν, ἀλλ' ἐν μέσον ἐπιτυχίας πλεονεκτημάτων.

Ὁ P. de Laubier παραδέχεται, ἐν τούτοις ὅτι ἐπέρχεται μία διαφοροποίησις εἰς τὰς δύο ταύτας θεωρήσεις τοῦ συνδικαλισμοῦ. Ὑφίστανται καὶ

σιῶτος, ἀπώλεσε κατ' ἀνάγκην τὸ ἰδανικὸν τῆς τελείας κοινωνίας, ἡμβλύθη καὶ ἡ ἐπαναστατικότης του, λέγει ὁ Γρηγ. Κασσιμάτης: *Μαθήματα Κοινωνικοῦ Δικαίου καὶ Κοινωνικῆς Πολιτικῆς*, 1967, σελ. 370.

1. *Le militantisme syndical en France*. ὑπὸ J. Capdevielle καὶ R. Mouriaux, εἰς τὴν *Revue de Science Politique*, Juin 1972, σελ. 575.

2. Ἐνθ' ἀνωτέρω, ὅπου καὶ πλουσία βιβλιογραφία ἐπὶ τοῦ θέματος.

3. Richard Gombin: *Mouvement Syndical et théorie sociologique*, αὐτόθι, σελ. 562. «Ἡ συνδικαλιστικὴ ἰδέα εἶναι πλουσία εἰς δυνατότητας», ἔγραφε ἀπὸ τοῦ 1932 ὁ A. Hauriou. «Ἔχει τὴν δύναμιν ἀναπτύξεως τῶν ἀπλῶν ἰδεῶν»: *Les Syndicats et la fonction publique*, εἰς *Le syndicalisme moderne*, τῆς Faculté de Droit de Toulouse, 1932.

4. Γρηγ. Κασσιμάτης: *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν*, σελ. 103 καὶ ἐπ. Δημ. Γρ. Τσάκωνα: *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν*, σελ. 152 ἐπ.

ἐνδιάμεσοι καταστάσεις, ποικίλλουσαι κατὰ ἐποχὰς καὶ κατὰ χώρας λόγῳ δημογραφικῶν ἰδίᾳ παραγόντων¹.

Σκέπτομαι ὅμως, ὅτι τὸ ἐλεύθερον συνδικαλιστικὸν κίνημα, μὲ τὰς ἐξελίξεις, τὰς ὁποίας περιεγράψαμεν, βαίνει ταχέως πρὸς μίαν τριπλῆν θεώρησιν. Πλησίον τοῦ διεκδικητικοῦ συνδικαλισμοῦ καὶ τῆς ἰδεολογικῆς πάλης νομίζω ὅτι προστίθεται ἓν νέον εἶδος, τὸ ὁποῖον ἄς ἀποκαλέσωμεν τελεσφόρον συνδικαλισμόν. Τὸ πρῶτον εἶδος τοῦ διεκδικητικοῦ συνδικαλισμοῦ ἀκολουθοῦν μέρος τῶν παραδοσιακῶν συνδικάτων τῆς Δύσεως, κυρίως ὅμως τὰ συνδικάτα τῶν ὑπὸ ἀνάπτυξιν χωρῶν. Ἡ ἡγεσία των ἐνδιαφέρεται συνεχῶς διὰ περισσότερα δι' αὐξήσιν μισθῶν, διὰ ἀσφαλιστικὰς παροχὰς, καθὼς καὶ διὰ τὰς τρεχούσας διεκδικήσεις τῶν ἐπὶ μέρους συνδικάτων. Τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τῶν συνδικαλιστικῶν στελεχῶν δὲν εὐρίσκεται εἰς ἀξιοζήλευτον σημεῖον, διὰ τοῦτο καὶ ἀκολουθεῖται τὸ πατροπαράδοτον ρεῦμα. Ἡ συνδικαλιστικὴ ἡγεσία ἀντιτίθεται εἰς πᾶσαν ἰδέαν ἰδεολογικῆς πάλης καὶ τοῦτο ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀπολιτικοποίησιν τοῦ κινήματος. Ὑφίσταται βασικῶς εἰς τὸ ρεῦμα τοῦτο κλίμα συνεργασίας μὲ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, διατηρουμένης ὅμως τῆς διεκδικητικῆς ὑφῆς τοῦ εἴδους τούτου.

Τὸ δεῦτερον εἶδος συνδικαλισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖται βασικῶς ἀπὸ τὰ προσκείμενα εἰς τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα συνδικάτα τῆς Δύσεως ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπολοιποῦ ἐλευθέρου κόσμου, τοποθετεῖ τὸ ἐργατικὸν κίνημα κατὰ βάσιν εἰς τὴν ταξικὴν πάλην. Ἀρνεῖται τὴν ἀπολιτικοποίησιν του καὶ τὸ τοποθετεῖ ὡς βασικὸν ἀρμόν τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸν «σοσιαλισμόν». Ἡ μορφή αὕτη τοῦ κινήματος, βοηθουμένη ἀπὸ ὠρισμένους συγχρόνους διανοητὰς τοῦ δυτικοῦ κόσμου, ἐξακολουθεῖ νὰ βλέπῃ τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα ὡς δύναμιν κοινωνικῆς πάλης. Ἀρνεῖται τὰς διαρθρωτικὰς ἀλλαγὰς τῆς συγχρόνου κοινωνίας, ἀλλ' εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις, ἐφαρμόζουσα τὴν μαρξικὴν-λενινιστικὴν πρακτικὴν, δὲν ἀρνεῖται τὴν συνεργασίαν πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ἐπιφυλασσομένη ὅμως νὰ διατηρήσῃ ἀναλλοίωτον τὴν μορφήν τῆς ταξικῆς πάλης.

Ἡ τρίτη μορφή, τοῦ τελεσφόρου, ὡς τὸν ἀπεκαλέσαμεν, συνδικαλισμοῦ, προέρχεται ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς διαρθρώσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μίαν στάσιν μελλοντικὴν. Ἀπορρίπτει ἢ μορφή αὕτη τὴν παλαιὰν ἀντίληψιν τοῦ παγκοσμίου χαρακτῆρος τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ τῶν μεγάλων ἐθνικῶν συνδικαλιστικῶν ἐνοτήτων καὶ τοποθετεῖ τὸν συνδικαλισμόν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς, ὡς αὕτη διεμορφώθη ἀπὸ τὰς σημερινὰς ἐπιχειρήσεις. Ἀποκρούει τὸν ἐνιαῖον καθορισμόν πολιτικῆς ἐπὶ τῶν μισθῶν καὶ δὲν ἀρνεῖται τὸν διαχωρισμόν τῶν ἐργατοῦπαλλήλων ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς θέ-

1. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 365 καὶ 366.

σεως τῶν καθ' ἕκαστα τομέων. Εἶναι ἐλαστική ἔναντι τῆς ἐργατικῆς κινητικότητος, μελετᾷ τὴν κοινωνικοοικονομικὴν πραγματικότητα καὶ προσαρμόζεται εἰς αὐτὴν ἀντὶ νὰ σκιαμαχῇ, στηριζομένη εἰς ξεπερασμένας κατασκευάς. Ἐλίσσεται τέλος ἐντὸς τῆς σημερινῆς οἰκονομίας ἀντὶ νὰ ζητῇ ὅπως αὕτη σταματήσῃ ἢ ἐπιβραδύνῃ τὸν ρυθμὸν της.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΥ

Ὅρθη εἶναι, ἡ διαπίστωσις ¹ ὅτι ἡ συνδικαλιστικὴ δράσις παύει ὀλονὲν καὶ περισσότερον νὰ βασιζεται ἐπὶ τῆς ἀτάκτου ἀντιδράσεως καὶ ἀρχίζει νὰ εἰσέρχεται εἰς εὐρὺ πλαίσιον προκαθορισμένων στόχων. Τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐεξήγητον. Ὀλόκληρον τὸ πλέγμα τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργαζομένων ἀποτελεῖ ἄμεσον συνάρτησιν τῶν οἰκονομικῶν ἐξελίξεων. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν αὗται τίθενται ὑπὸ τοὺς στόχους τῶν κρατικῶν σχεδίων καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, εἶναι φυσικὸν νὰ τὰς ἀκολουθῇ καὶ ἡ συνδικαλιστικὴ δράσις. Παράδειγμα τούτου τὰ ἀμερικανικὰ συνδικᾶτα, τὰ ὁποῖα, ἀκολουθοῦντα τὴν ὄλην ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας, μονοπωλοῦν σχεδὸν τὴν ἀγορὰν τῆς ἐργασίας ².

Παρὰ ταῦτα, ὅμως, δὲν νομίζω ὅτι ὑφίσταται γνησία συνδικαλιστικὴ στρατηγικὴ εἰς τὰς πλείστας τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν ³. Ὑφίσταται ἀπλῶς συνδικαλιστικὴ τακτικὴ, ἣτις ἀποτελεῖ, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἓν συνεχῶς μεταβαλλόμενον σχέδιον, τὸ ὁποῖον τελεῖ εἰς συνάρτησιν πρὸς τὰς οἰκονομικὰς ἐξελίξεις τῆς χώρας καὶ τὸ πολιτικὸν κλίμα αὐτῆς, καθὼς καὶ τοὺς ἀναπτυσσομένους εἰς τοὺς κόλπους τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων ψυχολογικοὺς παράγοντας.

Εἰς τὴν προσπάθειαν σκιαγραφήσεως μιᾶς τυπολογίας τοῦ συνδικαλισμοῦ, οἱ A. Touraine καὶ B. Mottez ⁴ διακρίνουσιν ἀπὸ κοινωνιολογικῆς ἀπόψεως τρεῖς τύπους : τὸν συνδικαλισμὸν τῆς ἀντιθέσεως, ὅστις ἀσκεῖ ἀμφι-

1. D. Germidis : Stratégie syndicale... (Introduction).

2. Frank Tannenbaum : Φιλοσοφία τῆς ἐργασίας, 1955, κεφ. VIII, J. K. Galbraith: Τὸ νέον βιομηχανικὸν κράτος, § 23 καὶ 24.

3. Ἐπιμελημένος ὁ διδόμενος ὑπὸ τοῦ Germidis ἱρισμὸς τῆς συνδικαλιστικῆς στρατηγικῆς, (ἐνθ. ἀν. σελ. 6), ἀλλ' αἱ ἀκολουθοῦσαι διαπιστώσεις διασποῦν τὴν εἰκόνα.

4. Εἰς Friedmann-Naville : Traité de Sociologie du travail, 2, 1962, No 20 : Classe ouvrière et société globale, III, Typologie de l' action ouvrière selon la société globale, σελ. 263 ἐπ. (-281).

σβήτησιν καὶ διεκδίκησιν, τὸν συνδικαλισμὸν τοῦ ἐλέγχου¹, προσανατολιζόμενον πρὸς μίαν δρᾶσιν συμμετοχῆς, χωρὶς νὰ ἀποποιῆται τὴν διεκδίκησιν καὶ τὸν συνδεόμενον μὲ τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν συνδικαλισμὸν.

Ὁ Claude Durand διετύπωσεν² ἓν πρότυπον συνδικαλιστικῆς δράσεως, μίαν τυπολογίαν τῆς συνδικαλιστικῆς στρατηγικῆς. Οὗτος, βασιζόμενος εἰς τὴν τριπλῆν ἀνάλυσιν τῆς συνδικαλιστικῆς δράσεως τοῦ Touraine³, προτείνει ὅπως αἱ διάφοροι φάσεις τῆς ἐξελίξεως τοῦ συνδικαλισμοῦ, δηλαδὴ ὁ συνδικαλισμὸς τοῦ ἐπαγγέλματος, ὁ συνδικαλισμὸς τῆς βιομηχανίας καὶ ὁ σύγχρονος τύπος του, συμβολίζονται ἀντιστοίχως διὰ τῶν στοιχείων Α, Β καὶ C, συνδυάζων αὐτοὺς μὲ τὸ ἐκάστοτε ἐπίπεδον τῆς ἐργατικῆς συνειδήσεως.

Ἀκολούθως ὁ Durand παρεμβάλλει εἰς τὸν συμβολισμόν αὐτὸν ὠρισμένας μεταβλητάς, ὅπως ἡ φάσις τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐργασίας, ἀναλυομένη εἰς ἐπάγγελμα, βιομηχανίαν «σειραῶς» καὶ τεχνικὴν, περιλαμβάνουσαν μελέτην καὶ ἔρευναν, οἱ οικονομικοὶ προσδιοριστικοὶ τῆς συνδικαλιστικῆς δράσεως, ὅπως ἡ συγκυρία, ὁ τύπος τῶν προϊόντων ἢ ἡ φύσις τοῦ τομέως, αἱ χαρακτηρίζουσαι τὸν ἀντίπαλον μεταβληταί, ὅπως ὁ τύπος τοῦ ἐργοδότη ἢ τῆς ἐπιχειρήσεως, οἱ προσανατολισμοὶ τοῦ κράτους (μονοπώλια, δημόσιος τομέως) καὶ ἡ φύσις τῶν σχέσεων μεταξύ ἐργοδοτικῆς διευθύνσεως καὶ συνδικάτων. Ἐνῶ ὁ τύπος Α, συγκεντρωμένος εἰς τὰς ἐπαγγελματικὰς ἀξίας καὶ τὰς διεκδικήσεις παραμένει ἐνιαῖος, οἱ ἀκολουθοῦντες τύποι Β καὶ C διασπῶνται. Οὕτως ὁ τύπος Β1, κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ Durand, εἶναι ὁ συνδικαλισμὸς τῆς οικονομικῆς ἀμύνης, ὁ τύπος Β2 ὁ συνδικαλισμὸς τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ὁ πολιτικοῖδεολογικὸς συνδικαλισμὸς. Ἀντιστοίχως, ὁ τύπος C1 εἶναι ὁ συνδικαλισμὸς τῆς ἀμύνης τῶν κεκτημένων δικαιωμάτων ἔναντι τοῦ αὐτοματισμοῦ, ἐνῶ εἰς τὸν τύπον C2 ἀναλογεῖ ὁ συνδικαλισμὸς τῆς ἐπιχειρήσεως, τῆς διεκδικητικῆς συμμετοχῆς, τῆς διεκδικητικῆς διαδικασίας καὶ τοῦ ἐλέγχου. Τέλος, τοποθετεῖ καὶ τύπον C3, ὅστις διαπνέεται ἀπὸ μίαν τεχνικιστικὴν ἀντίληψιν καὶ γραμμὴν ἐνσωματώσεως τῶν προβλη-

1. A. Touraine : Le syndicalisme de contrôle, σελ. 73 ἑπ. Βλ. καὶ τὴν «Νέαν ἐργατικὴν τάξιν», σελ. 89 ἑπ.

2. Conditions objectives et orientations de l' action syndicale, εἰς Mouvement social., Oct.-Dec. 1967, σελ. 77 ἑπ.

3. Ὁ Touraine, ἀναλύων τὴν ἐργατικὴν συνείδησιν, λέγει ὅτι συνυπάρχουν εἰς αὐτὴν αἱ ἀκόλουθοι τρεῖς ἀρχαί : ἡ αὐτοσυνείδησις, πρῶτον, τὸ αἶσθημα τοῦ ἐργάτου ὅτι ἀποτελεῖ συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς (ἀρχὴ τῆς ταυτότητος)· ἡ συναίσθησις τοῦ ἀντιπάλου, δεῦτερον, ὡς τοῦ καπιταλισμοῦ ἢ τῶν ἐργοδοτῶν (ἀρχὴ τῆς ἀντιθέσεως)· ἡ κοινωνικὴ συνείδησις, τέλος, ἡ θεώρησις ἑνὸς κοινωνικοῦ πεδίου, ἡ ἀντίληψις τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσεως, ὡς συστήματος ἐλέγχοντος τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν διανομὴν τοῦ προϊόντος τῆς (A. Touraine : La conscience ouvrière, σελ. 311). Πρὸβλ. Ἡ νέα ἐργατ. τάξις, σελ. 91, D. Germidis, σελ. 64.

μάτων εις τὸν γενικὸν προγραμματισμὸν καὶ τὸν οἰκονομικὸν σχεδιασμὸν ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἐπιπέδου.

Ὁ D. Germidis, ἐξ ἄλλου¹, διακρίνει τρεῖς τύπους συνδικαλιστικῆς στρατηγικῆς : α) τὴν στρατηγικὴν τῆς ἀμύνης, περιλαμβάνουσάν τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἐπαγγελματικὴν ἄμυναν τῶν μισθωτῶν, β) τὴν στρατηγικὴν τῆς ἀμφοσβητήσεως τοῦ ἀντιπάλου μὲ τὴν ἀναζήτησιν μιᾶς πολιτικῆς ἐναλλαγῆς καὶ γ) τὴν στρατηγικὴν τῆς συμμετοχῆς, ἀποτελοῦσαν τὴν ἔκφρασιν τῆς τάσεως πρὸς ἐνσωμάτωσιν τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν τύπων δράσεως τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος ὁ Durand διαπιστώνει² ὅτι ἐνῶ ἡ ἀπεργία εἶναι πλέον ἀποτελεσματικὴ εἰς τὸν τύπον B2, ὁ διάλογος εἶναι ἀποτελεσματικώτερος εἰς τὸν τύπον C3.

Εἰς τὴν χώραν μας εὐδοκίμησαν, κατὰ τὴν γνώμην μου, δύο τύποι καθαρᾶς συνδικαλιστικῆς δράσεως : ἡ ἐπαγγελματικὴ ἄμυνα καὶ αἱ διαπραγματεύσεις. Οἱ δὲ δεσπύζοντες ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ ἦσαν ἢ ἄμεσα καταναλωτικοὶ ἢ σκοποὶ συλλογικῶν ἀναγκῶν³. Τὸ μέσον συνδικαλιστικῆς δράσεως ἐξ ἄλλου, ὑπῆρξε βασικῶς ἐν : ἡ μέσῳ τῶν κρατικῶν θεσμῶν διαπραγματεύσεις. "Ἄλλωστε τὸ σύστημα τῶν συλλογικῶν διαπραγματεύσεων ἀποτελεῖ σήμερον τὸ πλέον καθιερωμένον διεθνῶς μέσον δράσεως⁴. "Ἐχει σφυρηλατηθῆ, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἐμπειρικῶς καὶ ὑπὸ συνθήκας τελείως διαφόρους εἰς ἐκάστην χώραν⁵.

ΤΑ ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ

ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΜΟΡΦΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Ὁ Jean Saint - Geours προβάλλων τὸν ρόλον τῆς συγχρόνου ἐπιχειρήσεως, γράφει ὅτι ἐν ᾧ μέτρῳ ἡ ἔννοια τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος τείνει εἰς τὰς ἡμέρας μας νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὸ σύνολον τῶν συντελεστῶν, οἷτινες σχεδιάζουν τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς μας, ὁ ρόλος τῆς ἐπιχειρήσεως ὡς ἐνότητος ἐργασίας καὶ δημιουργίας ὀφείλει νὰ νοηθῆ ὡς στοιχεῖον τοῦ πολιτικοῦ σχεδιασμοῦ ὀλοκλήρου τῆς κοινωνίας⁶.

1. Ibid., σελ. 68 ἐπ.

2. Ibid., σελ. 99 ἐπ.

3. Τοῦτο δὲν νομίζω ὅτι παρατηρεῖται μόνον εἰς τὴν χώραν μας. Αἱ ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν μισθῶν πληθωριστικαὶ πιέσεις δευνύουν τὸ παγκόσμιον τοῦ φαινομένου. Πρβλ. A. Shonfield : *Le capitalisme d'aujourd'hui*, 1967, σελ. 60-61.

4. M. Crozier, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 182. "Orsz, ἐν τούτοις, A. Tiano : *L' action syndicale ouvrière et la théorie économique du salaire*, 1958, σελ. 303 ἐπ.

5. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν πρέπει νὰ προερχώμεθα εἰς ἀθαιρέτους γενικεύσεις (Germidis, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 56 ἐπ.)

6. Jean Saint-Geours : *Vive la société de consommation*, 1971, σελ. 201 ἐπ.

Ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους τίθενται δύο ἐρωτήσεις, κατὰ τὸν André-Clément Decouflé¹: Ἡ πρώτη ἀφορᾷ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν νομιμότητα τῆς συμμετοχῆς τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὸν προσανατολισμὸν τοῦ γίνεσθαι τοῦ συστήματος ἀξιών, τὸ ὁποῖον διέπει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐλευθέρων οἰκονομιῶν. Ἡ δευτέρα εἶναι ἡ ἱκανότης τῆς ἐπιχειρήσεως νὰ λάβῃ ἀποτελεσματικῶς ὑπ' ὄψιν τῆς τὰ προβλήματα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ μὲ αὐτὰ ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τὴν διαχείρισιν τοῦ κοινωνικοῦ κόστους, ἐν ὄψει τῆς μεγαλυτέρας ὠφελείας διὰ τὸ σύνολον². Ἡ διεκδίκησις αὕτη τῆς θέσεως τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὸν σύγχρονον πολιτισμὸν εἶναι φυσιολογικὴ ὑπὸ τὴν καθεστῶς τῆς ἐλευθέρου οἰκονομίας. Εἶναι ἀσφαλῶς καὶ νόμιμος, ἐφ' ὅσον τὸ σύστημα ἀναγνωρίζε τὰς ἰδιωτικὰς ἐξουσίας παραγωγῆς καὶ διανομῆς ὡς κινήτρια στοιχεῖα τοῦ συλλογικοῦ σχεδιασμοῦ. Ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως αὐτοῦ, ἡ ὡς ἄνω νομιμότης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτιμηθῇ, παρὰ ἐν ἀντιστοιχείᾳ πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἄλλων στοιχείων τοῦ συστήματος. Ἄλλων συλλογικῶν παραγόντων, εἴτε ἐλεγχόμενων ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ἀπὸ, τὴν δημοσίαν ἐξουσίαν, ὅπως αἱ ἐθνικοποιημέναι ἐπιχειρήσεις, εἴτε ἀπὸ τὰς κοινωνικὰς ὁμάδας, ὅπως τὰ συνδικατά.

Αἱ σκέψεις τοῦ A.-C. Decouflé δὲν νομίζω ὅτι ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ J. Saint-Geours. Διότι καὶ ἡ ἐπιχείρησις, ὑπὸ τὴν σύγχρονον μορφήν τῆς κατέστη στοιχεῖον τοῦ κοινωνικοῦ σχεδιασμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ συνδικαλισμὸς, καθὼς καὶ ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων κοινωνικῶν παραγόντων συναπτομένη συλλογικὴ σύμβασις ἐργασίας, ρυθμίζουσα τὰς μεταξὺ τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν μισθωτῶν σχέσεις. Τὰ τρία ὡς ἄνω θεσμικὰ στοιχεῖα ἀποτελοῦν τὰ θεμέλια τοῦ κοινωνικοῦ δικαίου καὶ τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, ἐπιστημῶν, αἱ ὁποῖαι προσπαθοῦν νὰ ἐντάξουν εἰς τὰς διαδικασίας των τὰς ἐντὸς τῆς κοινωνίας ἀναπτυσσομένης συγκρούσεις μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ὡς παραγόντων τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς³.

Ὅσον τὰ κέντρα τῶν ἀποφάσεων εὐρίσκοντο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν κρατικὴν οἰκονομικὴν ἐξουσίαν, ὁ συνδικαλισμὸς εἴτε ἐνεσωματοῦτο εἰς αὐτὴν εἴτε ἐστρέφετο κατ' αὐτῆς.

Εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν ἐτοποθετοῦντο τόσον ὁ κλασσικὸς διεκδι-

1. A.-C. Decouflé : L'entreprise et les problèmes sociaux de la société industrielle avancée (A propos d'une table ronde des «futuribles» τῆς 17/1/1972) εἰς τὰ Chroniques d'actualité (S.E.D.E.I.S.), τόμ. VI, II, Févr. 1972, σελ. 31.

2. Πρβλ. Γ. Καφούση : Κοινωνικοπολιτικαὶ ἀλλαγαὶ εἰς τὴν δομὴν τῶν ἐπιχειρήσεων, 1972.

3. Πρβλ. Γρ. Κασσιμάτη : Μαθήματα κοινωνικοῦ δικαίου καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς, σελ. 367. Τὰ πράγματα, γράφει, μετεβλήθησαν. Μεταξὺ ἐργοδότην καὶ μισθωτοῦ παρεμβλήθη τὸ κράτος, μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἡ ἐπιχείρησις, μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν παρεμβλήθησαν τὰ στελέχη.

κητικὸς συνδικαλισμὸς, ὅσον καὶ τὰ ἐνστερνιζόμενα τὴν ἰδεολογικὴν πάλην συνδικαῖα. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ διεκδικητικὸς συνδικαλισμὸς ἐστρέφετο κατὰ τοῦ κράτους, ζητῶν τὴν παρέμβασίν του, διὰ τὴν λύσιν τῶν μετὰ τῆς ἀντιπάλου τάξεως τῶν ἐργοδοτῶν διαφορῶν. Ἡ ἀνάμιξις τοῦ κράτους εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν καὶ ἡ παρέμβασίς του πρὸς προστασίαν τῶν ἀσθενεστέρων, ἐδημιούργησαν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δι' ὅλα θὰ πρέπη νὰ ζητῆται ἡ μεσολάβησίς του. Δὲν ἐστρέφετο, λοιπόν, καὶ δὲν στρέφεται, ὁ διεκδικητικὸς συνδικαλισμὸς ἐναντίον τοῦ κράτους. Ἀντιθέτως ζητεῖ τὴν μεσολάβησίν του καί, συνεπῶς, τὸ καθιστᾷ ἰσχυρότερον. Ἐνῶ ὁ συνδικαλισμὸς τῆς ἰδεολογικῆς πάλης στρέφεται κατὰ τοῦ ἀστικοῦ κράτους καθ' ἑαυτό, ἐπιδιώκων τὴν ἀνατροπὴν του. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἐμποδίζει, ἐφαρμόζων τὴν μαρξιστικὴν-λενινιστικὴν πρακτικὴν, νὰ ἐπωφεληθῆται τῶν παρεμβάσεων τοῦ ἀστικοῦ κράτους, τῶν ἐλευθεριῶν τὰς ὁποίας τοῦτο χορηγεῖ, νὰ συνάπτῃ συμμαχίας μὲ τὰ διεκδικητικὰ συνδικαῖα ἢ ἐναντίον αὐτῶν, ἀναλόγως τῶν συμφερόντων του.

Ἐξ ἄλλου, εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν θὰ πρέπη νὰ τοποθετήσωμεν τὰ συνδεόμενα πρὸς τὸ μοναδικὸν κυβερνῶν κόμμα συνδικαῖα τοῦ τρίτου κόσμου, τὰς ἀποτελούσας τὸ ἀγγλικὸν ἐργατικὸν κόμμα ἐνώσεις, ὅταν τοῦτο εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ ἔν τινι μέτρῳ τὸν μονοπωλοῦντα τὴν ἀγορὰν ἐργασίας ἐνοποιημένον συνδικαλισμὸν.

Εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ὅμως, τὰ κέντρα τῶν ἀποφάσεων μετατίθενται ὅλον καὶ περισσότερον πρὸς τὰς συγχρόνους μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Ὁ συνδικαλισμὸς καλεῖται, συνεπῶς, εἴτε νὰ ἐνσωματωθῆ εἰς αὐτὰς εἴτε νὰ στραφῇ κατ' αὐτῶν, εἴτε, τέλος, νὰ δεχθῆ τὴν ἐνσωμάτωσιν διατηρῶν καὶ τὴν διεκδικησιν¹.

Ἡ σύγχρονος μορφή τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς, μὲ τὴν ἐπιχειρήσιν ὡς πλαίσιον τῶν νέων ἐργασιακῶν σχέσεων καὶ ὁ ἐντεῦθεν ἀναδυόμενος συνδικαλισμὸς τῆς ἐπιχειρήσεως φαίνεται νὰ ἐνοχλῆ ἰδιαιτέρως τὴν μαρξιστικὴν σκέψιν. Οὕτως ὁ M. Barthod (Conscience de classe et entreprise)² γράφει ὅτι ὑπῆρξε καιρὸς, ὅπου διὰ νὰ ἀπομονώσουν τὸν ἐργάτην τῆς τάξεως του ἐδοκίμαζον νὰ ἐξάψουν εἰς αὐτὸν τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ ἐπαγγέλματος. Σήμερον ἐκθειάζεται ἡ ὑπερηφάνεια τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὅλη ἡ νεοκαπιταλιστικὴ ἐπίθεσις, μὲ τὰς ἐφεδρείας τῶν παλαιῶν πατερναλιστικῶν προθέσεων, προσπαθεῖ νὰ ἐνσωματώσῃ τὸν ἐργαζόμενον εἰς τὴν ἐπιχείρησιν.

1. Ὁ συνδικαλισμὸς, κατ' ἀρχὴν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποβλέπῃ : "Ἡ εἰς τὴν κατὰ βάσιν ἀποδοχὴν τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, εἰς τὴν προσαρμογὴν πρὸς αὐτό· ἢ εἰς τὴν πάλην κατὰ τῶν δυνάμεων, αἰτίνες κυριαρχοῦν εἰς αὐτό. Ἀλλ' ἡ σύνθεσις, ἡ μέση ὁδός, δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείεται. Τουναντίον. Ὁ συνδικαλισμὸς δυνατὸν νὰ δεχθῆ τὴν ποσοτικὴν ἀνάπτυξιν καὶ νὰ ἀγωνισθῆ διὰ τὸν ποιοτικὸν μετασχηματισμὸν.

2. Εἰς τὰς Perspectives socialistes (Le syndicalisme à la recherche de voies nouvelles), No 42-43, σελ. 12 ἐπ.

Θά πρέπει νά ἀντιτάξωμεν, διερωτᾶται ὁ συγγραφεὺς τῆς μελέτης, εἰς τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν τὴν θεωρητικὴν ἀναζωπύρῃσιν μιᾶς συνειδήσεως τάξεως, καθαρῶς ἰδεολογικῆς; θά πρέπει νά ἀντεπιτεθῶμεν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἐπὶ τοῦ ἰδίου πεδίου, τὸ ὅποιον ὁ ἴδιος ἐπέλεξε, νά ἀναγνωρίσωμεν τὴν ὑπαρξίν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τοῦ πνεύματός της, διὰ νά κατασκευάσωμεν εἰς αὐτὴν τὸ βᾶθρον τῆς ταξικῆς συνειδήσεως;

Λέγει ὁ M. Barthod ὅτι ἡ ἔννοια τῆς συνειδήσεως τάξεως ἐκφράζει τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα καὶ ἀναγκαιότητα τοῦ προλεταριάτου. Ἄλλὰ, ἐρωτᾶται, διατί ὑφίσταται ἡ πραγματικότης καὶ ἡ ἀναγκαιότης αὕτη; Ἡ μὲν πρώτη, ἡ τόσον συζητηθεῖσα προλεταριακὴ κατάστασις, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀνήκει, ὡς πρὸς τὴν μαρξικὴν τῆς τουλάχιστον διατύπωσιν, εἰς τὸ παρελθόν¹, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ ἐπαγγέλματος, τὸ ὕψος τῆς ἀμοιβῆς, τὸν τρόπον ζωῆς. Ἡ δὲ δευτέρα, ἡ ἱστορικὴ ἀναγκαιότης τοῦ προλεταριάτου, δὲν δυνάμεθα νά ἀντιληφθῶμεν πόθεν προέρχεται. Ὁ σύγχρονος καπιταλισμὸς ἐξαλείφει τὸ προλεταριάτον καὶ διαψεύδει οὕτω τὴν ἱστορικὴν ἀναγκαιότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Ὁ Serge Mallet, μάλιστα, ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι ζήτημα ἐὰν ὑπῆρξε ποτὲ παγκόσμιος ἐργατικὴ τάξις ὡς κοινωνιολογικὴ κοινότης ἢ προλεταριακὴ ὁμοιογένεια.² Ἄλλὰ, ἀπαντᾷ ὀρθῶς ὁ D. Germidis, ὑπῆρχε τουλάχιστον ὁμοίότης ἐπιπέδου ζωῆς, εἰσοδημάτων καὶ ὕρων ἐργασίας. Ἐνῶ σήμερον, μὲ τὴν ἐνσωμάτωσιν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐμφανίζονται πολλὰ σημεῖα ἀπομακρύνσεως τοῦ κόσμου τῆς ἐργασίας ἀπὸ τὴν παγκόσμιον ἀντίληψιν περὶ αὐτοῦ.

Καὶ ὁ M. Barthod παραδέχεται ὅτι ἡ συνειδήσις τάξεως δὲν ἀναφαίνεται αὐτομάτως· εἶναι προῖον δράσεως προσώπων, μία ζῶσα πραγματικότης, διαρκῶς ἀνανεουμένη: ἡ συνειδήσις μιᾶς ἀλλοτριώσεως, τὴν ὁποίαν μόνον ἡ δρᾶσις ἀπελευθερώνει. Παραδέχεται, τέλος, τὴν πραγματικότητα τῶν ἐπιχειρήσεων. Εἶναι τοῦτο προτιμότερον, ἀπὸ τὴν ἄρνησίν της, ἐν ὀνόματι μιᾶς συνειδήσεως τάξεως, ἐπιθυμούσης νά βλέπῃ ἑαυτὴν παγκόσμιον δύναμιν...

Αἱ σκέψεις τοῦ M. Barthod ἔχουν μίαν λογικὴν συνέπειαν μεταξύ των, ἐκφράζουν ὅμως ὅλην τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὴν ἀμυχανίαν τοῦ στοχαστοῦ, ὁ ὁποῖος βλέπει νά χάνεται τὸ παιγνίδι. Ὁ ἴδιος παραδέχεται ὅτι ἡ ἀλλοτριώσις

1. Βλ. τὴν Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν «Νέαν Ἐργατικὴν Τάξιν».

2. S. Mallet : La nouvelle classe ouvrière, σελ. 27. Ἡ ἔξαρσις τοῦ προλεταριάτου καθίσταται μᾶλλον ἐπαρχιακὴ ἀντίληψις, λέγει ὁ Raymond Aron : L'opium des intellectuels, 1955, σελ. 78. Οὗτος, ἐξετάζων εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τὸν μῦθον τοῦ προλεταριάτου, λέγει ὅτι τὸ ἐσχατολογικὸν στοιχεῖον τοῦ μαρξισμού ἀποδίδει εἰς τὸ προλεταριάτον τὸν ρόλον τοῦ συλλογικοῦ σωτήρος. Αἱ ἐκφράσεις τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦ ὁ Μάρξ δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολίας διὰ τὰς ἰουδαϊκὰς καταβολὰς τοῦ μύθου τῆς τάξεως, τῆς ἀποστολῆς της διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ τὸ τέλος τῆς προῖστορίας τοῦ κόσμου....

κατέστη ιδεολογική. ἼΑρα ὄχι οἰκονομική. Δέχεται τὴν πρόκλησιν τῆς «ἐργοδοτικῆς ἐπιθέσεως», εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀντιπαράθεσις τῆς συνειδήσεως ἐπιχειρήσεως καὶ τῆς ταξικῆς συνειδήσεως εἶναι βασικῶς ὀρθή, ἀλλ' ἐρωτᾶται πῶς θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἀναστήσουν τὴν ταξικὴν συνειδήσιν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐπιχειρήσεως.

Τίθεται ὁμως τὸ ζήτημα, ἐὰν τὰ πράγματα, εἰς τὸ ἄμεσον τοῦλάχιστον μέλλον, θὰ εἶναι τόσον ἀπλᾶ καὶ ἐκκαθαρισμένα. Ἐάν, δηλονότι θὰ ὑπάρξῃ πλήρης μετᾶστασις τῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας πρὸς τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις, ἢ μήπως θὰ ὑπάρξῃ μία μακρά, μεταβατικὴ ἢ ὄχι, περίοδος συνεγασίας τοῦ κράτους πρὸς αὐτάς εἰς ὠρισμένα πεδία καὶ ἀντιθέσεως εἰς ἄλλα.

Ὅμιλοῦμεν ὅλοι διὰ τὴν μορφήν τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴν μας, διὰ τὰς ἐταιρείας-γίγαντας, διὰ τὰς πολυεθνικὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὸν Ch. Levinson, θὰ συγκεντρώσουν — συγκεντρῶνουν ἤδη — τὴν οἰκονομικὴν ἐξουσίαν, ἀποσπῶσαι τὰ κέντρα τῶν ἀποφάσεων ἀπὸ τὰ ἔθνικα κράτη. Καὶ ὁ A. Schonfield¹ συμφωνεῖ ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ἡ ἐξέλιξις καὶ τὸ μέλλον τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς θεσμικοῦ ὄργανου τῆς κοινωνίας μας εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἀντιπαραστάσεώς της πρὸς τὸ κράτος. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ σύγχρονος ἐπιχείρησις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπτύσσεται χωρὶς τὴν ἀπόσπασιν τῶν κέντρων ἀποφάσεων ἀπὸ τὴν κρατικὴν οἰκονομικὴν ἐξουσίαν. Ἐν ᾧ μέτρῳ τοῦτο θὰ συντελεῖται, θὰ συντελεῖται καὶ θεμελιώδης στροφή τοῦ συνδικαλισμοῦ. Θὰ ὀργανοῦται καὶ θὰ ἀναπτύσσεται τὸ συνδικαλιστικὸν τμῆμα τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ θὰ παρατηρηθῆται ἀπίσχυανσις τοῦ συνδικαλισμοῦ τοῦ ἐπαγγέλματος. Αἱ διμερεῖς μετὰξὺ ἐπιχειρήσεως καὶ συνδικαλισμένων μισθωτῶν σχέσεις θὰ ἀναπτύσσωνται, ἡ δὲ διεκδικησις θὰ στρέφεται κατὰ τῶν ἐπιχειρήσεων, παραμερίζουσα τὸ κράτος. Ὡς πρὸς τὴν ἰδεολογικὴν πάλην, νομίζομεν ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἀλλάξῃ τακτικὴν. Θὰ ἐπιμένῃ εἰς τὰ παρωχημένα σχήματα τοῦ 1936, κλυδωνιζομένη εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐπιχειρήσεων, τοῦ κράτους καὶ τῶν νέων κοινωνικῶν μορφῶν.

Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰ ἐσωτερικά της προβλήματα ἀπὸ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα αὕτη θέτει ὡς στοιχεῖον τοῦ γενικοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος. Ἡ πατροπαράδοτος ἐργατικὴ τάξις, ἀφ' ἑτέρου, ἔχει σήμερον ἐγκαταλείψει τὰς κοπιώδεις ἐργασίας καὶ ἔχει ἀντικατασταθῆ εἰς αὐτάς ἀπὸ ἓν νέον προλεταριάτον, χωρὶς ἐργατικὴν παράδοσιν. Πρόβλημα, ἐπίσης, διὰ τὸν συνδικαλισμὸν ἀποτελοῦν οἱ εἰδικευμένοι ἐργάται καὶ ἡ χαλαρὰ των συνδικαλιστικὴ ἐξάρτησις².

1. L'entreprise privée au XXI siècle, εἰς τὸ Analyse et Prévision (futuribles), X, Nov. 1970, 5, 647 ἑπ.

2. Chroniques d'actualité (S.E.D.E.I.S.), FEVR. 1972.

Ὁ Th. Kristensen, τ. γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Ὁργανισμοῦ Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καὶ Ἀναπτύξεως (Ο.Ο.Σ.Α.), ἀναλύων εἰς τὸν Observateur τοῦ Ο.Ο.Σ.Α. (τεῦχος 39 τοῦ 1969)¹ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, γράφει ὅτι ἐπέστη ὁ χρόνος διὰ μίαν γενικωτέραν θεώρησιν τῶν προβλημάτων τῆς συγχρόνου κοινωνίας. Οὕτως εἰς τὴν βιομηχανίαν ἡ δομὴ μεταμορφοῦται. Τὸ μέσον μέγεθος τῶν ἐπιχειρήσεων ἐξακολουθεῖ νὰ αὐξάνη διότι, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὴν γεωργίαν, τοῦτο ἀποτελεῖ συχνὰ ὄρον ἀπαραίτητον διὰ τὴν πλήρη χρησιμοποίησιν τῆς συγχρόνου τεχνικῆς. Αἱ πολὺ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις ἐπενδύουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἀποβαίνουσαι οὕτω πολυεθνικαὶ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γίνονται φορεῖς μεταδόσεως τεχνολογικῶν γνώσεων.

Ὁ Denis de Rougemont, εἰς μίαν σειρὰν μαθημάτων — διαλέξεων — τὰς ὁποίας ἔδωσε εἰς τὸ Centre Européen de la Culture τῆς Γενεύης, μὲ θέμα «Ἡ Εὐρώπη τῶν περιοχῶν» θεωρεῖ ὅτι τὰ ὄρια τῶν κρατῶν εἶναι πλέον πολὺ μεγάλα καὶ συγχρόνως πολὺ μικρὰ διὰ τὴν διαμορφουμένην νέαν Εὐρώπην. Νομίζω ὅτι τοῦτο ἰσχύει κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸν σύγχρονον συνδικαλισμὸν. Ἡ νέα μορφή τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ἐπιβάλλουσα τὸν συνδικαλισμὸν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν κατ' ὀριζόντιον τρόπον διάταξιν τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος, ἀντικαθιστᾷ σὺν τῷ χρόνῳ τὸν καθέτως διαρθρωμένον ἐθνικὸν καὶ τοπικὸν συνδικαλισμὸν. Αἱ ὑπερεθνικαὶ ἢ πολυεθνικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἐξ ἄλλου, μὲ τὴν τεραστίαν τῶν ἐξάπλωσιν, ὑπερβαίνουν τὰ ἐθνικὰ ὄρια τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Καὶ ὁ Erich Kitzmueller, ὑπεραμυνόμενος τῆς ἀναγκαιότητος μιᾶς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς τοῦ συνδικαλισμοῦ², ἐκκινεῖ ἀπὸ τὴν δημιουργίαν τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων, αἵτινες δροῦν ὑπὸ ἐνιαίαν διεύθυνσιν, ἐνῶ δὲν ὑφίσταται κοινὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία καὶ νὰ δύναται νὰ τὰς ἀντιμετωπίζη. Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων δὲν ἔχει ἐξουσίας, αἱ ὁποῖαι νὰ τῆς ἐπιτρέπουν νὰ παρέμβῃ. Ἐξ ἄλλου τὰ εὐρωπαϊκὰ συνδικᾶτα εἶναι διηρημένα ἀπὸ ἀπόψεως ὀργανώσεως καὶ διέπονται ἀπὸ διεστῶτα συμφέροντα καὶ ἀπὸ διαφορετικούς νόμους. Τὰ δικαιώματα τῶν συνδικάτων εἶναι πολιτικῆς φύσεως. Ἄλλ' ἢ ἡ ἔνωσις τῆς Εὐρώπης εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον οἰκονομική...

Δὲν εἶναι, συνεπῶς, δυνατόν εἰς τὰ συνδικᾶτα νὰ διατηρήσουν, ἐν ὄψει τῶν νέων δεδομένων, τὰς παλαιὰς μεθόδους δράσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς Διεθνοῦς Ὁμοσπονδίας ἔργατῶν χημείας Charles Levinson, πρωτοπόρος τοῦ πολυεθνικοῦ συνδικαλισμοῦ, προσπαθεῖ νὰ χαράξῃ³ τὴν νέαν γραμμὴν συνδικαλιστικῆς δράσεως.

1. Ἑλληνικὴ ἀπόδοσις εἰς τὴν «Ἐπιθεώρησιν Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν» τοῦ Ἑθν. Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, 1970, σελ. 265 ἑπ.

2. «Où sont les Syndicats?», εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπιθεώρησιν «Agenor», 5, 1968, σελ. 34 ἑπ.

3. Εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν Preuves τοῦ πρώτου τριμήνου τοῦ 1972.

Κατά τὸν Levinson ἡ εὐρύτης τῶν ἐπερχομένων ἀλλαγῶν εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μεγάλων πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων ἀρχίζει ἀπλῶς νὰ διαφαίνεται. Αἱ ἀντιλήψεις καὶ τὰ μέσα δράσεως τῶν κυβερνήσεων καὶ τῶν συνδικάτων εὐρίσκονται εἰς 20 ἢ 30 ἐτῶν καθυστέρησιν διὰ τὸ θέμα τοῦτο. Εἰς ὅλας τὰς χώρας ἡ κατάστασις τῶν ἐργαζομένων ἐξαρτᾶται ἐφεξῆς εἰς μέγα μέτρον ἀπὸ τὰς λαμβανομένας ἀποφάσεις εἰς τὰ νέα κέντρα ἐξουσίας. Συνεπῶς, κατὰ τὸν Levinson, θὰ πρέπει αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἐργαζόμενοι νὰ καθορίσουν μίαν νέαν συνδικαλιστικὴν στρατηγικὴν, ὑπερβαίνουσαν τὰ ἔθνικα πλαίσια, ἔναντι τῶν παγκοσμίων οἰκονομικῶν δυνάμεων.

Ἐνῶ τάσιν τοῦ συνδικαλισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας ἀποτελεῖ ἡ ἀπασχόλησίς του μὲ τὰ γενικώτερα ἐπὶ ἐθνικοῦ ἐπιπέδου οἰκονομικὰ προβλήματα, ἀσχολουμένη ὀλιγώτερον ἀπὸ ἄλλοτε μὲ τὰ ἄμεσα προβλήματα τῆς ἐργασίας¹, ἀντιθέτως ὁ Ch. Levinson θεωρεῖ ὡς σφάλμα τῶν συνδικάτων τὴν συνέχισιν τοῦ περιορισμοῦ των εἰς τὸ ἐθνικὸν πλαίσιον καὶ τὴν διαπραγμάτευσιν των μὲ δεδομένα μακροοικονομικά. Ἡ στάσις αὕτη, λέγει, δὲν παρουσιάζεται σήμερον εὐνοϊκὴ διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐργαζομένων. Ἡ διεκδίκησις θὰ πρέπει νὰ ὀργανωθῇ κατὰ τομεῖς καί, ἰδίᾳ εἰς τὸ πεδίου τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων, κατ' ἐπιχειρήσιν². Τὰ συνδικάτα ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἐπιπέδου δὲν γνωρίζουν τίποτε διὰ τὴν πραγματικὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν ἐταιρειῶν αὐτῶν.

Οὕτως ἡ θέλησις τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος νὰ φθάσῃ εἰς τὴν «ἐργατικὴν ἐξουσίαν» ἐκφράζεται διὰ τῆς πάλης ἔναντιον τῶν βιομηχανικῶν γιγάντων, ὡς ἀποκαλοῦνται αἱ μεγάλαι σύγχρονοι ἐπιχειρήσεις. Ἀποτελεῖ τοῦτο, ἴσως, μίαν νεοεπαναστατικὴν ἀντίληψιν ἔναντι τῆς παλαιᾶς ἀντιλήψεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ συνδικαλισμοῦ, τοῦ στρεφομένου κατὰ τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος καὶ τοῦ κράτους διὰ τῆς «γενικῆς ἀπεργίας», τὸν ὁποῖον ὀραματίσθη ὁ Sorel³. Ἀντιθέτως, κατ' ἄλλην ἀντίληψιν, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν⁴ νεοφιλευθέραν, προέχει ἡ προσπάθεια τοῦ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἐργατικὴ τάξις ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν μερίδα τῶν καρπῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ συγχρόνως νὰ κτυπήσῃ τὴν προσωπικὴν ἐξουσίαν ἐντὸς τῆς ἐπιχειρήσεως.

1. Βλ. ἀποφάσεις τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς διασκέψεως τοῦ Ἰουνίου 1971 τῆς Διεθνoῦς Συνομοσπονδίας τῶν Ἐλευθέρων Ἐργατικῶν Συνδικάτων εἰς τὴν «Νέαν ἐργατικὴν τάξιν», σελ. 127.

2. "Ορα τὰ περὶ τοῦ συνδικαλισμοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν πραγματείαν μου, σελ. 125 ἐπ.

3. G. Sorel : *Refléxions sur la violence*, σελ. 192. Πρβλ. Δημ. Τσάκωνα : *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν*, 1970, σελ. 137 ἐπ. (Ἐπαναστατικὸς συνδικαλισμὸς).

4. Κατὰ μίαν γαλλικὴν πανεπιστημιακὴν ἔρευναν. Βλ. *Les ouvriers et le progrès technique*, 1966, σελ. 251.

Ἡ ἔνταξις τῶν ὄρων ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς ἐπιχειρήσεως προσανατολίζει τὸ ἐργατικὸν κίνημα εἰς τὴν διεκδίκησιν ἐλέγχου τῆς διοικήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Α. Touraine λέγει ὅτι ὅσον ἀναπτύσσεται τὸ τεχνικὸν περιβάλλον, τόσον ἐκδηλοῦται εὐθέως ἡ ἀπαίτησις τοῦ ἐλέγχου¹. Καὶ ὁ Levinson προσθέτει ὅτι ἡ συνδικαλιστικὴ πάλη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μιᾶς διεθνοῦς ἐπιχειρήσεως, μὲ τὴν συμμετοχὴν ὄλων τῶν μονάδων παραγωγῆς εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, εἶναι πλέον ἀποτελεσματικὴ, ἀπὸ τὴν ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ πεδίου. Μᾶς πληροφορεῖ δὲ ὅτι ἡ διεθνὴς ὁμοσπονδία ἐργατῶν χημείας, ἐπιλέξασα 40 πολυεθνικὰς ἐπιχειρήσεις, τὰς πλέον σημαντικὰς, ἤρχισε νὰ μελετᾷ συστηματικῶς τὰ οἰκονομικὰ των δεδομένα, τὴν ἐμπορικὴν των πολιτικὴν, τὴν παραγωγὴν των καὶ πᾶν ἄλλο χρήσιμον στοιχεῖον περὶ αὐτῶν. Ἐντὸς δύο ἐτῶν εἴκοσι πολυεθνικαὶ ἐταιρεῖαι, αἱ σημαντικώτεραι εἰς τὸν κλάδον τῆς χημείας, θὰ διαθέτουν τὸ μόνιμον συνδικαλιστικὸν των συμβούλιον, τὸ ὁποῖον θὰ προσδιορίζῃ πρόγραμμα κοινῆς δράσεως καὶ θὰ συντονίζῃ τὰς διεκδικήσεις εἰς τὰς διαφόρους χώρας.

Αἱ διαπιστώσεις τοῦ Levinson εἶναι ἐντυπωσιακαὶ καὶ αἱ πληροφορίαι του χρήσιμοι διὰ τὴν πορείαν τοῦ συγχρόνου συνδικαλισμοῦ, ἂν καὶ ὠρισμέναι κρίσεις του ἔχουν δόσιν ὑπερβολῆς, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὸν ρόλον τῶν κρατῶν. Οὕτω διατείνεται ὅτι τὸ ἐθνικὸν κράτος κατέστη ἀδύναμον καὶ ἀναχρονιστικὸν ἐναντι τῶν πολυεθνικῶν γιγάντων. Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀμφιβολίας ἐὰν ἡ διαπίστωσις αὕτη ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ πράγματα, βλέπομεν ὅτι ἡ παλαιὰ ἀντίληψις ὅτι τὸ κράτος ἦτο σύμμαχον πρὸς τὸν ἐργοδότην-ἐκμεταλλεὺτὴν δὲν ὑποστηρίζεται πλέον. Ἡ νέα ἀντίληψις, ὅμως, περὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν συγχρόνων κρατῶν, συνδυαζομένη πρὸς τὴν νέαν μορφήν τοῦ συνδικαλισμοῦ, τὴν ὁποίαν περιεγράψαμεν, μᾶς δίδουν ἴσως τὰς νέας διαστάσεις τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος καὶ τῆς συνδικαλιστικῆς στρατηγικῆς.

Οὕτως αἱ πολυεθνικαὶ ἐπιχειρήσεις ὁδηγοῦν τὸ συνδικαλιστικὸν κίνημα εἰς πλαίσιον στενώτερον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εὐρύτερον τοῦ ἐθνικοῦ πλαισίου. Ὁ συνδικαλισμὸς τῆς ἐπιχειρήσεως ἀντικαθιστᾷ τὸν συνδικαλισμὸν τοῦ ἐπαγγελματιοῦ καὶ τὸν τοπικὸν συνδικαλισμὸν.

Διαπιστοῦται, λοιπόν, πρῶτον ὅτι τὰ γεγονότα ἀπέδειξαν πὼς αἱ ἐνόητες τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογοι πρὸς τὰς παραγωγικὰς ἐνόητας, τὰς ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν τελευταίων τούτων ἐπιφέρει μείωσιν τῶν μεγάλων ἐργατικῶν ἐνοτήτων. Δεύτερον, ὅτι ἐφ' ὅσον παρήλθεν ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων συνδικαλιστικῶν ἐνοτήτων, ὁ συνδικαλισμὸς ἀναζητεῖ νὰ στηριχθῇ εἰς τοὺς τόπους ἐργασίας. Ἄλλ' ἡ ἐπάνοδος εἰς τοὺς τόπους ἐργασίας μήπως περιέχει ἄρνησιν τῆς προγραμματισμένης οἰκονομίας, ἐντὸς

1. Α. Touraine : La conscience ouvrière, 1966, σελ. 123. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ : Le syndicalisme de contrôle.

τοῦ κρατικοῦ πλαισίου; Τρίτον ὅτι εἰς τὴν σύγχρονον ἐπιχείρησιν εὐρίσκει ἡ συνδικαλιστικὴ δρᾶσις τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς της. Διότι, ὅπως γράφει ὁ Lésire-Ogrel ¹, ἐκεῖ λαμβάνουν χώραν αἱ συγκρούσεις καὶ ἐκεῖ εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῶν αἱ λύσεις. Τέταρτον, ὅτι ὑφίσταται δεσμὸς μεταξύ τῶν διεκδικήσεων τῶν ἐργαζομένων καὶ τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν τῆς ἐπιχειρήσεως. Οὕτως, ἡ δημιουργία διεκδικητικῆς κινήσεως προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ «κλίμα», τὸ ὁποῖον ὑφίσταται ἐν δεδομένη στιγμῇ εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ².

Αἱ νέαι ἐπιχειρηματικαὶ μορφαί, ὅμως, προαναγγέλλουν, κατὰ τὴν γνώμην μου, μίαν διάσπασιν τῆς ἐνότητος τῆς ἐργατικῆς συνειδήσεως. Οὕτως οἱ ἐργαζόμενοι διεκδικοῦν μὲν, ἀλλὰ ταυτόχρονως ὁμιλοῦν αὐταρέσκως διὰ τὴν «ἐταιρείαν των», διὰ τὸ μέγεθός της, διὰ τὰς παροχὰς τὰς ὁποίας δίδει, περὶ τῆς ἀναγκαιότητός της καὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσφέρει αὕτη εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἀνθησιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ὁ τομεὺς τὸν ὁποῖον ἐξυπηρετεῖ, θεωροῦντες ὅτι δικαιοῦνται οὕτω καλυτέρων συνθηκῶν ἐργασίας καὶ ἀμοιβῶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐργαζομένους. Ἡ ταξικὴ ἀλληλεγγύη παραχωρεῖ τὴν θέσιν της εἰς ἓν εἶδος ἐπιχειρηματικοῦ σωβινισμοῦ.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι αἱ πολυεθνικαὶ ἐταιρεῖαι θὰ παίξουν μελλοντικῶς εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν τὸν ρόλον τὸν ὁποῖον ἔπαιξαν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι συνέβαλον κατὰ πολὺ εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνὸς ἐνιαίου οἰκονομικοῦ χώρου εἰς ὁλόκληρον τὴν ἥπειρον, λέγει ὁ καθηγητὴς Kahn. Ἡ τεραστία ἀνάπτυξις τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων ὀφείλεται εἰς τὴν εὐχέρειάν των πρὸς προμήθειαν κεφαλαίων, τὴν ἴδρυσιν καὶ διεύθυνσιν ἐταιρειῶν, ἐφαρμογὴν τῶν τεχνικῶν τελειοποιήσεων, ὀργάνωσιν τῆς ἀγορᾶς καὶ προσφορᾶς πρὸς τὸ εἰδικευμένον προσωπικὸν δυνατοτήτων προωθήσεως. Αἱ παραδοσιακαὶ βιομηχανικαὶ δραστηριότητες θὰ παίξουν, κατὰ τὸν Hermann Kahn, εἰς τὴν προσεχῆ δεκαπενταετίαν ἕναν ἀναγκαῖον ρόλον, ἡ σημασία τοῦ ὁποίου θὰ μειοῦται συνεχῶς. Καὶ ὁ A. Shonfield λέγει ὅτι ἐν ᾧ μέτρῳ ἡ ἐπιχείρησις πραγματοποιοῖ μίαν ἐπένδυσιν διὰ κάθε προσλαμβανόμενον μισθωτόν, θὰ ἔχη ὀλονὲν καὶ μεγαλύτερον συμφέρον καὶ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν σταθερότητα τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Καὶ τοῦτο διότι τὰ μεγάλα ἐπιχειρηματικὰ μεγέθη θὰ διευκολύνουν σημαντικὰ τὴν διαδικασίαν ἐπαγγελματικῆς τελειοποιήσεως ἢ μετατροπῆς τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν νέαν τεχνικὴν.

Τὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον τίθεται διὰ τὸ μέλλον εἶναι, κατὰ τὸν Shonfield, ἐὰν ἡ λειτουργία τῶν συνδικάτων εἰς μίαν κοινωνικῶς προοδευμένην χώραν, ὅπου θὰ ὑπάρχη πλήρης ἀπασχόλησις, θὰ διατηρήσῃ τὴν ἰδίαν, ὡς καὶ πρό-

1. H. Lésire-Ogrel : Le syndicat dans l'entreprise, 1967, σελ. 111-112.

2. S. Mallet : La nouvelle classe ouvrière, σελ. 60.

τερον, σπουδαιότητα ¹. Και ο γενικός διευθυντής του Διεθνούς Γραφείου 'Εργασίας διερωτᾶται εἰς τὴν ἔκθεσίν του πρὸς τὴν διεθνή συνδιάσκεψιν ἐργασίας τοῦ 'Ιουνίου τοῦ 1972 : Εἶναι τὰ συνδικᾶτα διαρθρωμένα κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δύνανται νὰ πλησιάσουν τὰ πολυπλοκα προβλήματα τοῦ καιροῦ μας;

Ἡ Διεθνὴς 'Οργάνωσις 'Εργασίας, εἰς ἀπόφασίν της ληφθεῖσαν κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ 1971, θεωρεῖ ὅτι ἐν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως τῶν τελευταίων ἐτῶν εἶναι ἡ ἀύξανομένη ἀνάπτυξις τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν διεθνῶν ὁμάδων ἐταιρειῶν· ὅτι ἡ ἐξέλιξις αὕτη θέτει νέα κοινωνικὰ προβλήματα εἰς τὰ πεδία τῶν ὄρων ἐργασίας καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν σχέσεων, τῶν ὁποίων τό ὕψος θὰ βαίῃ ἀύξανόμενον. Μία τεχνικὴ σύνοδος πρὸς ἐξέτασιν τῶν προβλημάτων αὐτῶν πρόκειται νὰ συνέλθῃ, ἐνῶ χαράσσονται αἱ γραμμαὶ αὗται, τὸν 'Οκτώβριον τοῦ 1972 ².

Κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ 1971 ἐψηφίσθη ἐπίσης ὑπὸ τῆς συνδιασκέψεως διεθνῆς σύμβασις καὶ σύστασις ἐπὶ τῆς προστασίας τῶν ἐργαζομένων ἐντὸς τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐκ τῶν 17 παραγράφων τῆς διεθνούς συστάσεως ἐννέα ἀναφέρονται εἰς τὰς διευκολύνσεις, αἵτινες θὰ πρέπη νὰ παρασχεθοῦν ἐντὸς τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ προσωπικοῦ, ἐπιβεβαιώνουσαι, οὕτω, τὴν πορείαν πρὸς τὸν συνδικαλισμὸν τῆς ἐπιχειρήσεως.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γραφοῦν εἰσέτι πολλὰ διὰ τὴν σύγχρονον μορφήν τοῦ συνδικαλισμοῦ, διὰ τὰς σχέσεις του πρὸς τὴν πολιτικὴν, τὴν νομικὴν του μορφήν καὶ τὰς ἀποχρώσεις του εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Τὰ περιορισμένα ὅμως ὄρια μιᾶς μελέτης εἰς τὰ πλαίσια ἐνὸς τιμητικοῦ τόμου μᾶς ὑποχρῶνουν νὰ τὰ διεξέλθωμεν ἐν συντομίᾳ καὶ νὰ καταλήξωμεν. Οὕτω :

α) Δὲν ὑφίσταται ἐνιαῖος τύπος συνδικαλισμοῦ εἰς τὸν κόσμον, οὔτε ἐνιαία συνταγὴ διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κινήματος. Ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ μελέτη τῶν συνδικαλιστικῶν μορφῶν εἰς τὰς διαφόρους χώρας αὐτὸ μᾶς διδάσκει ³. Δὲν ὑπάρχει, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ὁμοίομορφος συνδικαλισμὸς εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας καὶ τὴν Γαλλίαν, τὸ Ἰσραὴλ καὶ τὴν Σουηδίαν, τὴν Μεγάλην Βρετανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ τὰς ἀφρικανικὰς χώρας ἢ τὴν Λατινικὴν Ἀμερικὴν.

1. A. Shonfield, op. cit., σελ. 653.

2. Βλ. σχετικὴν μελέτην μου εἰς τὸν «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» τῆς 25ης Ματοῦ 1972.

3. A. Capocci : L'avenir du syndicalisme, 1967, σελ. 79 ἐπ.

Δέν ύφίσταται εἰς τόν κόσμον ἐνιαῖος τύπος συνδικαλιστικῆς δράσεως, ἐνιαῖοι ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ καὶ ἐνιαῖα μέσα δράσεως. Δέν ὑπάρχει συνδικαλιστικὴ στρατηγικὴ, ἀλλ' ἀπλῶς τακτικὴ. Πολλὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν δομὴν ἐκάστης κοινωνίας, τὴν ὀργανωτικὴν δομὴν τοῦ συνδικαλισμοῦ τῆς, τὸ πολιτικὸν κλίμα, τὰς ἱστορικὰς καταβολὰς τοῦ ἐργατικοῦ τῆς κινήματος, τὴν μόρφωσιν τῶν μαζῶν καὶ τῶν ἡγετῶν του, τὸ ἐπίπεδον βιομηχανοποιήσεως τῆς χώρας καὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς τῆς ἀναπτύξεως.

β) Τὸ θέμα τῆς ἐνοποιήσεως τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος εἰς μίαν χώραν ἀποτελεῖ, νομίζομεν, ἐσωτερικόν του πρόβλημα. Ἡ ἐνοποίησις θὰ πρέπη νὰ ἐπιβάλλεται ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν συνδικάτων. Ὁ ρόλος τῆς συνδικαλιστικῆς ἡγεσίας εἶναι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο σημαντικός.

γ) Ἡ ἀπὸ συνδικαλιστικῆς ἀπόψεως κατάτμησις τῆς δυνάμεως τῆς νέας ἐργατικῆς τάξεως ἐξησθένησε τὴν πολιτικὴν ἐπιρροὴν τοῦ συνδικαλισμοῦ¹. Ὁ ἀναπτυσσόμενος ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαγῶν συνδικαλισμὸς τῶν στελεχῶν ἐδημιουργήθη ἐν τινι μέτρῳ ἀπὸ τὴν ἀντίδρασιν πρὸς τὴν πολιτικοποίησιν τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι τὰ στελέχη δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ γενικώτερα προβλήματα, ἀτινα προσδιορίζουν τὴν ζωὴν. Ἄλλ' ὁ ρόλος τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων εἶναι ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἐκπροσωπήσεως καὶ ἡ προάσπισις τῶν συμφερόντων τῶν μελῶν των ἐντὸς τοῦ κοινοῦ καλοῦ, καθὼς καὶ ἡ δημιουργία μεγαλυτέρας ἰσομερείας εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἐπιχειρήσεων. Δέν εἶναι, συνεπῶς, δυνατόν νὰ ὑποκαταστήσῃ ὁ συνδικαλισμὸς τοὺς ἀσκοῦντας τὴν νομοθετικὴν καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Αἱ συνδικαλιστικαὶ εὐθύναι διαστέλλονται ἀπὸ τὰς πολιτικὰς τοιαύτας.

Δέν εἶναι σκόπιμον ὁ συνδικαλισμὸς νὰ προσκολλᾶται εἰς ἕνα ἰδανικὸν τύπον κοινωνίας. Διότι ἡ ἐξέλιξις δημιουργεῖ νέας ἀνάγκας καὶ νέα προβλήματα καὶ ὑπερφαλαγγίζει οὕτω τὸ ἰδανικὸν τῆς ὀριστικῆς καὶ τελείας μορφῆς κοινωνίας.

Ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις δὲν εἶναι δυνατόν πλέον νὰ ἀποτελῇ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τοῦ συνδικαλισμοῦ. Συνδυάζεται πρὸς ἕν στάδιον, τὸ ὅποῖον ὁ σύγχρονος καπιταλισμὸς κατῶρθωσε νὰ ὑπερβῇ. Ἡ εἰκὼν τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἔχει ἀμβλυθῆ. Ἡρχισεν ἡ μορφὴ τῆς ἰσότητος. Καὶ εἰς τὸ πλαίσιον αὐτῆς θὰ πρέπη ὁ σύγχρονος συνδικαλισμὸς νὰ διεξαγάγῃ τὸν ἀγῶνα.

δ) Ἡ συνδικαλιστικὴ ἡγεσία τῶν κεντρικῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων θὰ πρέπη νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ γενικώτερα κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ προβλήματα. Ἡ σπουδαιότης τῶν προβλημάτων τούτων προ-

1. Les ouvriers et le progrès technique, τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, 1966 σελ. 250.

σανατολίζει τὸ ἐργατικὸν κίνημα πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτικοκοινωνικοῦ συστήματος διὰ τὸν μετασχηματισμὸν τοῦ ἐπ' ὠφελεία τῶν ἐργαζομένων¹. Παραλλήλως, θὰ πρέπει νὰ ὀργανωθῇ τὸ συνδικαλιστικὸν τμήμα τῶν ἐπιχειρήσεων, τὸ ὁποῖον θὰ ἀσχολῆται κυρίως μὲ τοὺς ὅρους ἐργασίας ἐντὸς τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ μὲ τὴν δημοκρατοποίησιν τῶν χώρων ἐργασίας. Ἄς σημειωθῇ ὅτι ὁ συνδικαλισμὸς ἀναπτύσσεται ἐκεῖ ὅπου ὑφίστανται μεγάλαι ἐπιχειρήσεις. Εἰς τὰς μικρὰς εἶναι μᾶλλον δυσχερὴς ἡ ὀργάνωσις διαλόγου μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ μισθωτῶν. Ἴσως αὐτὸς νὰ εἶναι εἷς ἐκ τῶν λόγων τῆς μὴ ἀναπτύξεως παρ' ἡμῶν τοῦ συνδικαλισμοῦ εἰς οἴαν μορφήν ἀνεπτύχθη οὗτος εἰς τὰς προωδευμένας χώρας.

ε) Τὰ συνδικᾶτα δὲν εἶναι ἐπαρκῆς νὰ θεωρῶνται ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἐνώσεως προσώπων, τῶν σωματείων ἢ τῆς ἐταιρείας τοῦ ἀστικοῦ δικαίου². Ἀποτελοῦν θεσμόν³, τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει ἡ διαρκὴς ὀργάνωσις⁴. Τὸ συνδικᾶτον συνιστᾶται ἀπὸ βουλήσεις τεινούσας πρὸς κοινὸν σκοπὸν, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποῖου τίθεται ὁ ἄνθρωπος, δημιουργῶν τὴν καταστατικὴν πράξιν τοῦ θεσμοῦ, ὅστις στηρίζεται εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀναγνώρισιν καὶ ἔχει κατὰ τὸν Γρηγ. Κασιμάτην⁵, τελολογικὴν σημασίαν, ἀποβλέπει δηλονότι εἰς τὴν καλλιτέραν ὀργάνωσιν τοῦ συνόλου. Τὰ μέλη τοῦ συνδικάτου ἔχουν δικαιώματα καὶ καθήκοντα κυρίως ἔναντι τῆς κοινωνικῆς ὁμάδος : τὴν προ-ἀσπισιν τοῦ συλλογικοῦ συμφέροντος⁶. Βέβαια, κάθε ἔνωσις προσώπων, κάθε σωματεῖον ἢ ἐταιρεία τείνουν πρὸς ἓνα κοινὸν σκοπὸν, ἀλλ' ὁ κοινὸς σκοπὸς τοῦ συνδικάτου δὲν συνίσταται καὶ δὲν περιορίζεται εἰς τὰ συμφέροντα τῶν μελῶν του, τὰ ὁποῖα καὶ ὠφελοῦνται ἐκ τῆς δράσεώς του, ἀλλ' ἐπεκτείνεται εἰς τὸ συμφέρον ὁλοκλήρου τοῦ ἐπαγγέλματος⁷, καὶ πέραν αὐτοῦ εἰς τὸν μετασχηματισμὸν ὁλοκλήρου τοῦ συστήματος.

Οὕτως ὁ J.-M. Verdier ὀρίζει τὸ συνδικᾶτον ὡς «μίαν ἔνωσιν συνιστωμένην ἀπὸ φυσικὰ ἢ νομικὰ πρόσωπα ἧτις ἀσκεῖ μίαν ἐπαγγελματικὴν δρα-

1. J.-M. Verdier : Syndicats, σελ. 41.

2. Πρβλ. Brun-Galland : Droit du travail, III, 26.

3. Hauriou : L' Institution et le droit statutaire, εἰς Rec. de l' Acad. de leg. de Toulouse, 1906, σελ. 171 ἐπ. Πρβλ. Duguit : Les transformations du droit public, σελ. 121 ἐπ.

4. Durand (-Vitu) : Droit du travail, 111, No. 20.

5. Γρ. Κασιμάτη : Μαθήματα κοινωνικοῦ δικαίου καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς, σελ. 217-219. Ὁ θεσμὸς, ὑπερβαίνων τὰ ὅρια τῆς συμβάσεως, δημιουργεῖ καταστάσεις μὴ ἐλεγχόμενας ἀπὸ τοὺς συμβαλλομένους. Πρβλ. τὴν διατριβὴν μου «Ἡ σύμβασις ἐργασίας εἰς τὸ πλαίσιον τῆς κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς ζωῆς», σελ. 97-98.

6. ...πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐξηγεῖ ἡ σύμβασις : "Ora Brèthe de la Gressaye, Encycl. Dalloz, Dr. Soc., V, Synd. prof., No 58, 62.

7. Verdier : Syndicats, σελ. 204.

στηριότητα, ἐν ὄψει ἐξασφαλίσσεως τῆς ἀμύνης τῶν συμφερόντων των, τὴν προώθησιν τῆς καταστάσεώς των καὶ τὴν ἐκπροσώπησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των διὰ τῆς συλλογικῆς δράσεως τῆς ἀμφισβητήσεως καὶ συμμετοχῆς εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐπαγγελμάτων καθὼς καὶ εἰς τὴν καθιέρωσιν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ πεδίου»¹.

στ) Τὸ συνδικαλιστικὸν δικαίωμα εἶναι μία ὄψις τῆς ἐλευθερίας τοῦ συνεταιρίζεσθαι². Ἄλλὰ τὸ ἀντικείμενόν του, ἡ ἄμυνα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ συμφέροντος, τοῦ προσδίδει ἓνα ἰδιαίτερον χαρακτῆρα³.

Οὕτω, τὸ πέραξ τοῦ συνδικαλιστικοῦ δικαίωματος ἀναπτυσσόμενον συνδικαλιστικὸν δίκαιον⁴ κατέκτησε σὺν τῷ χρόνῳ αὐτονομία. Καὶ εἰς τὰς χώρας ἀκόμη ὅπου ἐντάσσεται εἰς τὸ γενικὸν δίκαιον τῶν ἐνώσεων ὑφίστανται διατάξεις διαφοροποιοῦσαι αὐτὸ ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ δικαίου τῶν σωματείων⁵.

Ἡ θέσις τοῦ συνδικαλιστικοῦ δικαίου εἶναι, νομίζομεν, σαφής. Ἀνήκον κατὰ βάσιν εἰς τὸ ἐργατικὸν δίκαιον, ὑπερβαίνει, ἐν τούτοις, τὰ πλαίσιά του. Ἡ συνεχῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν μας μετástασις τοῦ πλέγματος: μισθωτὸς-ἐργοδότης-σύμβασις ἐργασίας, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου, πρὸς τὸ πλέγμα: συνδικαλισμὸς-ἐπιχειρήσεις-συλλογικὴ σύμβασις ἐργασίας, ἐντάσσει τὰ τελευταῖα ταῦτα στοιχεῖα ὡς θεμέλια τοῦ κοινωνικοῦ δικαίου, ὡς τρίτου αὐτοτελοῦς κλάδου τοῦ δικαίου.⁶

Ὁ συνδικαλισμὸς, ἡ ἐπιχειρήσις ὡς κοινότης ἐργασίας καὶ ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων παραγόντων συναπτομένη συλλογικὴ σύμβασις ἐργασίας, ὡς θεσμοὶ τοῦ κοινωνικοῦ δικαίου, ἀποτελοῦν συντελεστὰς τοῦ συλλογικοῦ σχεδιασμοῦ τῶν ὄρων τῆς ζωῆς ὄχι μόνον τῆς μάζης τῶν μισθωτῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος εἰς τὸν σύγχρονον πολιτισμὸν.

1. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 209.

2. Πρβλ. Κ. Γεωργοπούλου: Ἑλληνικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον, Γ, σελ. 144 ἐπ. Γ. Δασκαλάκη: Μαθήματα Συνταγματικοῦ Δικαίου Α, 1971, σελ. 104 ἐπ. Δημ. Ψαροῦ: Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος, 1970, σελ. 237 ἐπ.

3. Verdier, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 132. G. Spyropoulos: La liberte syndicale, σελ. 6.

4. Ἀνάπτυξιν περὶ ἀντικειμενικοῦ δικαίου καὶ δικαίωματος ὄρα εἰς I. Χατζηδῖνα: Στοιχεῖα Συνταγματικοῦ δικαίου, 1972, σελ. 12 καὶ ἐπ.

5. Verdier, §§ 46, 61 καὶ 161. Οὕτως ἡ ἐλληνικὴ νομοθεσία: α) καθιέρωσεν ἀνεκὰθεν εἰδικούς νόμους διὰ τὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα, β) προστατεύει τόσοσ τὴν θετικὴν, ὅσον καὶ τὴν ἀρνητικὴν συνδικαλιστικὴν ἐλευθερίαν, γ) καθιερώνει τὴν ἀντιπροσωπευτικὴν τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων, δ) κηρύσσει τὴν ἀσκήσιν τῆς διοικήσεως ἐπαγγελματικοῦ σωματείου ὡς κοινωνικὸν λειτουργημα, ε) καθιερώνει τὴν μυστικὴν ψηφοφορίαν διὰ τὰ βασικά θέματα εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνελεύσεως, στ) ἐφαρμόζει τὸν θεσμὸν τῆς τριμεροῦς συνεργασίας καὶ τέλος ζ) ἀντιμετωπίζει τὸ ἀκανθῶδες θέμα τῶν εἰσφορῶν.

6. Πρβλ. Gr. Cassimatis: Jus publicum, jus privatum, jus sociale. Essai sur l'autonomie du droit social, Athènes, 1964.

Τὸ συνδικαλιστικὸν δίκαιον, ὡς δίκαιον τῶν κοινωνικῶν ομάδων, αἵτινες ἀποκοτῶν αὐτοτελῆ ὑπόστασιν, ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ κοινωνικοῦ δικαίου, μὴ δυνάμενον νὰ ἐνταχθῆ οὔτε εἰς τὰς ρυθμίσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων, οὔτε εἰς τὰς τοῦ δημοσίου, ἀποβλέποντος εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν σχέσεων πρὸς τὴν Πολιτείαν. Εἰς τὰ πλαίσια τῶν ὡς ἄνω ἀρχῶν τὸ συνδικαλιστικὸν δίκαιον θὰ πρέπη ἔτι πλέον νὰ ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸ κοινὸν δίκαιον τῶν σωματείων καὶ νὰ ἐνταχθῆ εἰς τὰς διαδικασίας τοῦ κοινωνικοῦ δικαίου, αἱ ὁποῖαι καὶ μόναι δύνανται νὰ δώσουν λύσιν εἰς τὰ προβλήματα τοῦ ἐργατικοῦ συνδικαλισμοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἄγαλλοπούλου : Εἰσαγωγή εἰς τὸ ἐργατικὸν δίκαιον, 1958.
 Andrieux - Lignon : L'ouvrier d'aujourd'hui, 1966.
 Aron : La lutte des classes, 1964.
 Aron : Dix-huit leçons sur la société industrielle, 1962.
 Arvon : La philosophie du travail, 1961.
 Aumont : Construire l'entreprise, 1966.
 Βλαχοπούλου : Τὰ ἐργατικὰ συμβούλια τῶν ἐπιχειρήσεων, 1951.
 Βογιατζῆ : Θεωρία καὶ ἔννοιαι τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, 1949.
 Belleville : Une nouvelle classe ouvrière, 1963.
 le Brun : Questions actuelles du syndicalisme, 1965.
 Brun-Galland : Droit du travail, 1958 (Le Droit syndical et le mouvement syndical).
 Camerlynck et Lyon-Caen : Droit du travail, 1967 (Le droit syndical).
 5ème éd 1972 (Les groupements professionnels, (syndicats) et leur mode d'action).
 Capocci : L'avenir du syndicalisme, 1967.
 Cassimatis : L'Etat, la société et le droit, 1965.
 Charlot : Le syndicalisme en Grande-Bretagne, 1970.
 Collinet : L'esprit du syndicalisme, 1952.
 Crozier : Sociologie du syndicalisme, εἰς Traité de sociologie du travail (Friedmann-Naville), 1962.
 Διεθνοῦς Γραφείου Ἐργασίας : Ἡ συνδικαλιστικὴ ἐλευθερία, 1960.
 Dalle et Bounine-Cabalé : L'entreprise du futur, 1970.
 David (M) : La participation des travailleurs à la gestion des entreprises privées, 1954.
 Drake : Labour Law, 1969.
 Durand (C) : Conditions, objectives et orientations de l'action syndicale, εἰς Mouvement social, 1967 (Oct.-Dec.).

- Durand (P) (-Vitu) : Traité de droit du travail, 1956, III (Le droit syndical).
- Friedmann et Tréanton : Sociologie du syndicalisme., εις την Traité de Sociologie (Gurvitch), I, 1958.
- Germidis : Stratégie syndicale et inflation dans les sociétés modernes, 1969.
- Gorz : Stratégie ouvrière et néo-capitalisme, 1964.
- Grunfeld : Modern Trade Union Law, 1968.
- Καρακατσάνη : 'Η έννομος τάξις τῆς ἐκμεταλλεύσεως, 1969.
- Κασιμάτη : Μαθήματα κοινωνικοῦ δικαίου καὶ κοινων. πολιτικῆς, 1967 (ὁ συνδικαλισμός).
- Lecaillon : Economie et politique sociales, 1963.
- Lefranc : Le syndicalisme dans le monde, 1966.
- » : Les expériences syndicales internationales, 1952.
- Lesire-Ogrel : Le syndicat dans l'entreprise, 1967.
- Μαντζούφα : Γενικαὶ ἀρχαὶ ἐργατικοῦ δικαίου, 1961.
- Mallet : La nouvelle classe ouvrière, 1963.
- Meister : Vers une sociologie des associations, 1972.
- Mendieta y Nunez : Theorie des groupements sociaux (suivi d'une étude sur le Droit social), 1957.
- Πάτρα : Τὰ θεμελιώδη προβλήματα τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, 1965.
- Πάτρα : Κοινωνικὴ Πολιτικὴ, 1972.
- Rivero-Savatier : Droit du travail (Le syndicat et le mouvement syndical), 1966.
- Rose : Theory and Method of social science (The University of Minnesota Press), 1954.
- Rouast-Durand : Droit du travail, 1963 (Le syndicalisme).
- Sayles : Behavior of Industrial Work Groups, 1958.
- Sellier : Stratégie de la lutte sociale, 1961.
- Shonfield : Le capitalisme d'aujourd'hui, 1967.
- Spyropoulos : La liberté syndicale, 1956.
- Τσάκωνα : Εἰσαγωγή εις τὴν Κοινωνιολογίαν, 1970.
- Tannenbaum : Φιλοσοφία τῆς ἐργασίας, 1955.
- Tiano : L'action syndicale ouvrière et la theorie économique du salaire, 1958.
- Touraine : Le syndicalisme de contrôle, 1963.
- Verdier : Syndicats, εις Camerlynck : Traité de droit du travail, 1966.
- Widick : Le Syndicalisme en péril, 1966.